

brauchten, wie diese in der Wirklichkeit funktionierte, und von welcher Bedeutung diese Angelegenheiten in der Machtstruktur der Monarchie waren. Bei dieser Frage stützt sich der Verfasser auf die ungarischen Quellen der Jahre nach 1867, und kann – wie auch schon Éva Somogyi – feststellen, dass das Staatssystem zwischen 1867 und 1871 von einer erhöhten Unruhe gekennzeichnet war. Zur Stabilisierung des Ausgleich-Systems kommt es – mit dem Ende des französisch-preussischen Krieges und dem Scheitern des Hohenwart'schen Versuchs – erst im Jahre 1871.

Als besonders wichtiges Dokument betrachtet die Studie die vertrauliche Verordnung des Ministerrats, die parallel zu den Ausgleichs-Verhandlungen formuliert wurde und die Letztentscheidungsrechte des Herrschers beschreibt. Im Weiteren untersucht die Studie – anhand der Analyse von Schriften des ungarischen Ministeriums für die Person des Königs und von denen des Ministerrats – den Mechanismus der Durchsetzung der herrschaftlichen Kompetenz. Angesichts der Machtstellung des Monarchen und der Verfassungsmäßigkeit kommt die Studie zur Schlussfolgerung, dass die ungarische politische Führung die Zusammenarbeit mit der monarchischen Machtausübung erfolgreich gestalten konnte, in deren Folge die Durchsetzung der königlichen Kompetenz – mittelbar – eine ausgewogenere Wirkung der verfassungsmäßigen Struktur förderte. Im vorgeschlagenen Rahmen ist die Monarchie folglich als verfassungsmäßige Monarchie – also *per definitionem* als ein Beziehungssystem politischer Faktoren – zu betrachten, wobei die jeweiligen Machthaber nicht ihre gegenseitige Bekämpfung, sondern die Ausgestaltung eines verwaltbaren und regierbaren Systems anstreben, das jedoch nur durch die Übereinstimmung unterschiedlicher Interessen und Absichten zu erreichen war.

LIGETI DÁVID ÁDÁM

Mackensen az I. világháborúban

Bevezetés

1916. december 6-án a központi hatalmak csapatai elfoglalták az alig néhány hónappal korábban hadba lépett Románia fővárosát, Bukarestet. A siker egyben August von Mackensen német tábornagy egyik legnagyobb, egyszersmind azonban utolsó diadalát jelentette. A Nagy Háború addig eltelt idejében II. Vilmos egykori szárnysegédje győzelmet győzelemre halmozott, miközben a keleti front legvéresebb csataiban – a gumbinni, a tannenbergi, a Mazuri-tavaknál, Varsónál és Lódznál vívott ütközetekben – vett részt. 1915-ben vezetésével törtéte át az egyesített német–osztrák–magyar haderő az orosz frontot Gorlicénél, majd Szerbia elfoglalásában játszott fontos szerepet. Hadjárata során, 1914 és 1916 között, megroppantotta az orosz, a szerb és a román hadsereg gerincét, így a Nagy Háború egyik legsikeresebb tábornokaként írta be magát a hadtörténelembe. Sikerei hatására tábornagy rangig (*Generalfeldmarschall*) vitte,¹ megkapva a legmagasabb német kitüntéseket, sőt már a háború alatt több dicsőítő jelzőt illesztettek a nevéhez: a Napóleont legyőző Blücherhez hasonlóan *Marschall Vorwärtskét*² emlegették. A Monarchiában szívesen hasonlították a Habsburg Birodalom legendás tábornagyaéhoz, Prinz Eugenhez, vagyis Savoyai Jenőhöz. Ferenc József egy alkalommal kijelentette, hogy jól megy a központi hatalmak sora, mert míg a németeknek ott van Hindenburg, addig neki ott van Mackensen.³

¹ A szakirodalom a német *Generalfeldmarschall* fordításaként egyaránt alkalmazza a tábornagy és a vezértábornagy szavakat. Utóbbi azonban egy helytelen fordítás eredménye, mivel a *General* ebben az esetben a *Generalität* szóból származik, melynek jelentése szövegszerűségben „fő”. A porosz hadsereg a XVIII. században – nevében – így kívánta megkülönböztetni legmagasabb rendfokozatát az ekvivalens osztrák *Feldmarschall*tól. SZIJ – RAVASZ, 2000. 784.

² Kb.: Előre, tábornagy! KOLSHORN, 1916. 107.

³ KOCIS, 2001. 93. Cramon tábornok az alábbi módon idézte Ferenc József szavait: „Ich weiß gar nicht, was die Preußen mit ihrem Hindenburg wollen, wir haben doch unseren Mackensen.” MACKENSEN, 1929. 34.

Hadvezetői tehetsége mellett személyes karizmája is lenyűgözte környezetét, például a világháború idején haditudósítóként dolgozó, korábban közép-ázsiai felfedezőseiről hírnevet szerzett svéd Sven Hedin így fogalmazott: „Az összes német tábornok közül, akikkel találkoztam a háborúban, messze Mackensen volt a legdélegebb és emberileg a legszimpatikusabb jelenség.”⁴

Ugyanakkor a gorlicei győztes a német imperialista törekvések tipikus áldozatának is tekinthető: míg a harcmezőn nem talált legyőzőre, addig a háború végének politikai játszmái megalázták a veretlen tábornagyot. Noha a háború végén hadseregét hazavezette Romániából, ahol az előző két évben gyakorlatilag kormányzóként tevékenykedett, közel egy évig antantinternálásban kellett élnie; így a Weimari Köztársaság, majd Hitler idején nem pusztán a háborúban szerzett babérjai, hanem a visszavonulás végrehajtása miatt is igen népszerű volt. Mackensen példája egyszersmind a *Dolchstoß*-elmélet követői szemében a hátulról ledőlt hadsereg képét igazolta.⁵ A tábornagy végül két Német Birodalom pusztulását érthette meg, életpályája pedig mintha csak leképezné a XIX–XX. századi Németország felemelkedését, majd bukását. Dolgozatunkban e kivételes életpályája zenitjét, Mackensennek az első világháború idején betöltött szerepét kívánjuk vizsgálni.

Mackensen világháborús szerepének értékelése nehéz feladat, mert a tábornaggal kapcsolatos szakirodalom tekintetében is éles cezúrát jelentett 1945. A második világháború vége előtt Mackensent nemzeti hősnak tekintették Németországban, így a róla szóló irodalom is érthető módon elfogult volt. A Nagy Háború idején már tucatnyi életrajzi könyv jelent meg a tábornagról, amelyek elsődleges célja azonban nem annyira Mackensen életének kritikai szempontú bemutatása, hanem a hazafiasságra, a harc folytatására való buzdítás volt, így ezek az összefoglalások inkább egyfajta nacionalista „hagiográfiai” munkáknak tekinthetők. Egészleges szkepticizmussal maga Mackensen is úgy vélte, hogy „helyzetemben az embernek óvakodnia kell attól, hogy mindent elhiggyen, amit a kedves felebarátaim rólam írnak és költenek.”⁶ Az elsődleges források tekintetében leginkább Mackensen magánlevelezésére és lakonikus feljegyzéseket tartalmazó zsebnaptárjára lehet támaszkodni, mivel a tábornagy hadinaplót nem vezetett, és háborús emlékiratot sem adott ki. Ezt

⁴ SCHWARZMÜLLER, 2001. 113. „Von allen deutschen Generälen, denen ich im Kriege begegnet bin, war Mackensen bei weitem die statlichste und als Mensch sympathischste Erscheinung.”

⁵ NÉMETH, 2001. 80.

⁶ SCHWARZMÜLLER, 2001. 131. „Man muß in meiner Lage sich hüten, alles zu glauben, was die lieben Mitmenschen über mich schreiben und dichten.”

a hiányt akarta pótolni az 1938-ban a Wolfgang Foerster által megjelentett *Mackensen. Briefe und Aufzeichnungen des Generalfeldmarschalls aus Krieg und Frieden* (Mackensen. A tábornagy bekebeli és háborús levelei és feljegyzései) című kötet, amely munka a mai napig az egyik legfontosabb forrásként szolgál Mackensen I. világháborús szerepét illetően.⁷

1945 után nyílt volna meg a lehetőség, hogy a történeti kritika eszköztárával újraértékeljék a német történészek Mackensen I. világháborús hadvezéri működését. Mindez csak részben történt meg, mivel mindössze egyetlen monográfia jelent meg a tábornagról a II. világháború vége óta. Theo Schwarzmüller *Zwischen Kaiser und „Führer”. Generalfeldmarschall August von Mackensen. Eine politische Biographie* (Császár és Führer között. August von Mackensen tábornagy. Politikai életrajz) című munkája elsősorban Mackensen I. világháború utáni politikai szerepét vizsgálta, ezért a könyv 15 fejezetéből három foglalkozik a Nagy Háború alatti időszakkal.⁸ A manheimi történész joggal kritizálta Foerster munkamódszerét, aki elsősorban a tábornagy világháborús irataiból válogatott, így 400 oldalas gyűjteményének 90%-át a Nagy Háború eseményeivel kapcsolatos mackenseni feljegyzés, levél alkotta. Schwarzmüller túlságosan is leszűkítette a tábornagy I. világháborúban játszott szerepének vizsgálatát, ám érdeme, hogy ő végezte el a Mackensenre vonatkozó terjedelmes német levéltári anyag feldolgozását. Ezen túlmenően azonban csak kisebb közlemények, rövidebb tanulmányok születtek a tábornagy életével, pályafutásával kapcsolatban.⁹

A magyar szakirodalom elsősorban a gorlicei győztes magyarországi visszavonulásával és internálásával foglalkozott. Az I. világháború idején Geml József temesvári polgármester írt egy rövid beszámolót és életrajzot a tábornagról, mivel Mackensen a szerb hadjárat idején a városban állította föl főhadiszállását.¹⁰ A két világháború között Barkóczy-Klopsch Béla ezredes magyar és német nyelven is összefoglalta a Mackensen-hadsereg visszavonulásának történetét.¹¹ Ormos Mária *Padovától Trianonig 1918–1920* című könyvében külön fejezetben foglalkozott a német erők visszavonulásával, valamint a tábornagy internálásával. Ormos ebben a fejezetben is jelentős diplomáciai iratanyagot dolgozott föl, ugyanakkor – sajnálatos módon – művében konzekvensen

⁷ MACKENSEN, 1938.

⁸ SCHWARZMÜLLER, 2001.

⁹ A Mackensenre vonatkozó szakirodalmi jegyzék: SCHWARZMÜLLER, 2001. 430–436.

¹⁰ GEML, 1916.

¹¹ BARKÓCZY-KLOPSCH, 1923.

táborszernaggyá „fokozta le” Mackensent.¹² A legújabb szakirodalomból Németh István 2001-ben megjelent – szintén a tábornagy magyarországi visszavonulásáról szóló – tanulmánya emelhető ki.¹³

Mackensen életpályája az I. világháborúig

Mackensen a porosz király alattvalójaként, 1849. december 6-án született Haus Leinitzben (ma: Dahlenberg [Sachsen] körzetében).¹⁴ Nevének skót hangzása ellenére nincsen bizonyítékunk származásának ezen eredetére, ön maga kategorikusan cáfolta ezt a lehetőséget,¹⁵ bár a kérdés a XX. században ideológiai jellegűvé vált: maga Mackensen jelentette ki az 1930-as években, hogy neki „frontot kell nyitnia ezen angolosítás [sic!] ellen.”¹⁶ A családi hagyomány a Hannover-től délre fekvő Mackensen nevű faluból származtatja az eredetileg Mackenhausen nevű familiát. August édesapja – Ludwig Mackensen – jószággazdát, földbérlet gazdá volt, aki fiából szintén az agráriumból élő embert szeretett volna nevelni, ezért is szorgalmazta tanítatását. Édesanyja a mélyen vallásos Marie Luise Rink volt, akinek apja egy erdészetet irányított. A később fényes karriert befutott és nemesi címet szerzett August egész életében büszkén emlegette, hogy nem a felső tizezer, hanem a nép egyszerű gyermeke volt.¹⁷

Tanulmányait Dahlenbergben kezdte, majd 1859-től a torgau gimnáziumban, 1865-től pedig a hallei reáliskolában tanult. Az ifjú Mackensen nem bizonyult jó tanulóknak. Leginkább a franciával, a latinval és a helyesírással gyúlt meg a baja: a későbbiekben saját unokái is gúnyolták a poroszra lett tábornagy szász dialektusokkal tarkított beszédét.¹⁸ Gyenge tanulmányi eredményei miatt meg kellett ismételnie a gimnázium második osztályát; ugyanakkor az iskolai életben mindig is aktív szerepet játszott, Torgauban például színdarabokat

¹² ORMOS, 1983. Ormos vélhetően a vezértábornaggal keverte össze a tábornagyi rangot. A tábornag (Feldzeugmeister) a német hadseregben a gyalogsági, a lovasági, illetve a tüzérségi tábornokoknak megfelelő rang volt (tulajdonképpen a műszaki alakulatok parancsnoka). A tábornag egy Monarchia hadseregében ugyanezt a rangot jelölte, itt azonban nem létezett külön tüzérségi tábornoki fokozat. SZIJI–RAVASZ, 2000. 785., 789.

¹³ NÉMETH, 2001. 69–81.

¹⁴ SCHWARZMÜLLER, 2001. 17.

¹⁵ MACKENSEN, 1938. 9. „Die in Schottland verbreitete und gelegentlich auch in Deutschland lautgewordene Ansicht, meine Familie stamme aus Schottland, ist Legende.”

¹⁶ SCHWARZMÜLLER, 2001. 21. „Front machen muß gegen diese Englisifizierung.”

¹⁷ KOLSHORN, 1916. 17.

¹⁸ KOLSHORN, 1916. 10.

rendezett.¹⁹ 1868-ban fejezte be középfokú tanulmányait, majd egy évig apja mellett dolgozott. Mackensen neveltetésében meghatározó szerepet játszott az otthon tapasztalt, valamint az iskolában is gyakorolt evangélikus vallásosság, illetve a „porosz” tanítási rendszerre jellemző drill és hazafias szellem.

Mackensen katonai szolgálatát önkéntesként, 1869. október 1-jén kezdte meg a poseni 2. testőrhuszárezrednél (*Leibhusarregiment*), első állomáshelye Lissa volt. Iskolai végzettsége alapján egyéves szolgálati idővel és tartalékos tiszti ranggal számolhatott.²⁰ Az ezred Poroszország legkiválóbb alakulatai közé tartozott, ezt fejezte ki jelmondatuk is: *vincere aut mori* (győzni vagy meghalni). Harciasságukat és elszántságukat az irhasapkájukon viselt stilizált koponya és fekete egyenruhájuk jelezte; később az SS-en innen imitálta saját uniformisát.²¹ Magát az ezredet még 1741-ben Nagy Frigyes alapította, aki a magyar huszársághoz hasonló könnyűlovassalalkulatot szeretett volna létrehozni.²² Mackensen remekül érezte magát ebben a közegben, ahogy saját maga feljegyezte: „A fekete kabátban és a halálfej alatt, amelyek eddig az itteni egyedül barátaim, olyan otthonosan és jól érzem magam. [...] Valóban nem kötelességből vagyok katona, hanem szívvel-lellekkel való élvezetből, és buzgalmam naponta nagyobb lesz, minthogy látom, hogy feletteseim elismeréssel adóznak törekvésemnek.”²³

Mackensent ezredével 1870 augusztusában a franciaországi hadszíntérre vezényelték, ahol részt vett a sedani ütközetben. A hadjáratban több ízben hajtott végre huszársínyeket, vakmerő lovasrohamokat. Egyik legismertebb akciója egy lovas felderítés volt Wörthnél, amikor a csodával határos módon menekült meg a francia gyalogság ösztüzből – itt esett át a tüzkeresztségen.²⁴ Emlékezetes élmény maradt számára, hogy láthatta a fogságba esett III. Napóleont.²⁵ 1870. október 5-én másodosztályú Vaskeresztrel tüntették ki, miután Orléans közelében egy támadni készülő francia osztag erejét derítette fel, miközben folyamatosan borsot tört az ellenség orra alá, többek közt „Vive la Prusse!” (Éljen Poroszország!) kiáltásokkal nyargalt el a megdöbönt

¹⁹ RENNER, 1915. 23.

²⁰ SCHWARZMÜLLER, 2001. 29.

²¹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 30.

²² MACKENSEN, 1930. 7.

²³ SCHWARZMÜLLER, 2001. 31. „Ich fühle mich in der schwarzen Jacke und unter dem Totenkopf, die doch beide bis jetzt meine einzigen Freunde hier sind, so heimisch und wohl [...] Ich bin eben nicht Soldat aus 'Muß', sondern aus Lust mit Leib und Leben, und mein Eifer wird täglich größer, zumal ich sehe, daß meine Vorgesetzten meinem Bestreben Anerkennung zollen.”

²⁴ MACKENSEN, 1938. 12.

²⁵ MACKENSEN, 1938. 13.

franciák mellett.²⁶ Az efféle huszárcsínyek már ekkor népszerűvé tették a fiatal Mackensent, aki decemberben – sorozatos előléptetések után – tartalékos hadnagy lett.

A hadjárat után leszerelt, és apja kívánságára agrártanulmányokat folytatott a hallei egyetemen. Mackensen számára azonban a civil élet nem nyújtott kellő kihívást, vonzóbb volt számára az egyenruha, amely „a tettekre kész embert kiemeli a tömegből és megjelöli a legjobbakat.”²⁷ Anyjának írt egyik levelében kifejtette, hogy nem „az egyenruhával járó társadalmi státusz”, illetve a „tiszteket övező csillogás”, hanem egy „féltelen szenvedély” csábítja a hadsereg felé.²⁸ 1873-ban Mackensen visszatért a hadseregbe, állomáshelye Posen, majd Königsberg lett. 1879-ben megnősült, felesége egykori – Franciaországban elesett – bajtársának nővére, Dorothea von Horn lett. A harmincéves hadnagy igen szerencsésen nősült: porosz polgárcsaládból származó apósa 1865-ben nemes lett, és igen magas állami hivatalát töltött be Kelet-Poroszországban.²⁹ Mackensen első házasságából öt gyermek született. Felesége 1905-ben bekövetkezett halála után, 1908-ban nőül vette a nála huszonkilenc évvel fiatalabb Leonie von der Ostent, ám második házassága gyermektelen maradt.

Mackensen katonai karrierjében fontos mérföldkő volt 1880, amikor főhadnagyként vezérkari szolgálatba lépett, és gyakran kellett az id. Helmuth von Moltke tábornagy által kidolgozott taktikai vizsgafeladatokat megoldania. Másfél évvel később, 1882. december 12-én lett a Nagyvezérkar tagja,³⁰ ezt sikeres vizsgái mellett részben annak köszönhette, hogy házassága révén befolyásos pártfogókkal rendelkezett. Vezérkari szolgálata felbecsülhetetlen értékűnek bizonyult a rangját és megbecsültségét elsősorban nem katonai szaktudásának, hanem a harctéren mutatott bátorságának köszönhető tisztnak. Mackensen katonai karrierje gyors ütemben haladt előre: 1882-ben százados, 1891 februárjában von Schlieffen segédítségje lett. Két hónappal később, id. Moltke halálakor, a ravatali díszőrség egyik tagjává választották³¹ – ez már jelezte az őrnagy növekvő presztízsét. Ebben az évben felhívta magára II. Vilmos császár figyelmét, amikor egy hadgyakorlat alkalmával előadást tartott neki az 1866. június 27-én,

²⁶ RENNER, 1915. 41.

²⁷ SCHWARZMÜLLER, 2001. 39.

²⁸ MACKENSEN, 1938. 15.

²⁹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 46.

³⁰ RENNER, 1915. 54. A Nagyvezérkar (*Großer Generalstab*) a német vezérkar Berlinben működő központi irányító szerve volt.

³¹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 54.

Poroszország és Hannover között lezajlott langensalzai csatáról.³² Mackensen hadtörténelmi ismereteit bizonyítja az a tény is, hogy 1892-ben megjelent két-kötetes összefoglalása a „fekete huszárok” történetéről.³³

A vezérkari szolgálat ellenére Mackensen nem ragadt a fővárosban, Berlin mellett szolgálati helyei Düsseldorf, Münster, Metz és Bromberg voltak. 1894-ben a Danzigban állomásozó I. testőrhuszárezred parancsnoka lett ezredesi rangban. Négy évvel később II. Vilmos szárnysegédje, ebben a beosztásban számos külföldi útiára elkísérte a császárt, így például járt Norvégiában, Konstantinápolyban, Bejrútban és Damaszkuszban. 1899. január 27-én – a császár 40. születésnapján – nemesítették,³⁴ tehát ekkortól viselte a von Mackensen nevet. Mindazonáltal származását sohasem feledte el, erről árulkodik nemesi címerén olvasható jelmondata is: „*memini initii*” (emlékszem a kezdetre).³⁵

1900-ban vezérőrnaggyá léptették elő, egy évvel később a két testőrhuszárezred egyesítésével létrehozott lovasdandár parancsnoka lett. Mackensen szokatlan módon arra is engedélyt kapott, hogy dandárparancsnoki beosztása ellenére továbbra is a huszárok egyenruháját hordhassa.³⁶ 1903-ban már altábornagyként a 36. hadosztály parancsnokságát látta el, egyben II. Vilmos főhadsegéde (*Generaladjutant*) lett.³⁷ 1908. január 27-én lovassági tábornokká léptették elő, és a XVII. hadtest parancsnokává nevezték ki,³⁸ ezt a rendfokozatot viselte a Nagy Háború kitörésekor. Tábornokként is folytatta hadtörténelmi kutatásait, így 1913-ban a Nyugatporosz Történelmi Egyesületben tartott előadást *Nyugat-Poroszország és a testőrhuszárok* címmel.³⁹

Mackensen I. világháborúig terjedő pályafutása kiemelkedőnek tekinthető, mivel közketonából nemesi címmel rendelkező tábornokká lépett elő. Miközben egyre magasabb rangot ért el, sikerrel illeszkedett be a német vezérkar feudális szokásokkal, külsőségekkel teli világába. Második házassága

³² MACKENSEN, 1938. 20. Hannover Ausztria szövetségese volt az 1866-ban vívott porosz-osztrák háborúban. A langensalzai csata porosz visszavonulással végződött, de a hannoveriek két nappal később kénytelenek voltak kapitulálni a túlerőben lévő porosz egységeknek.

³³ MACKENSEN, August: *Schwarze Husaren. Geschichte des 1. Leib-Husaren-Regiments, Nr. 1. und des 2. Leib-Husaren-Regiments Kaiserin Nr. 2. Aus Anlaß ihres 150jährigen Bestehens, unter Benutzung einer Handschrift von Felix Blumenthal*. Bd. 1–2. Berlin, 1892.

³⁴ MACKENSEN, 1929. 1.

³⁵ SCHWARZMÜLLER, 2001. 65.

³⁶ SCHWARZMÜLLER, 2001. 69.

³⁷ RENNER, 1915. 61.

³⁸ MACKENSEN, 1929. 12.

³⁹ RENNER, 1915. 60.

révén a legszorosabb kapcsolatba került a porosz *junker* körökkel, így politikai szempontból is az egyik legbefolyásosabb szereplője lett a nyugat-poroszországi közéletnek.⁴⁰ Különösen jó kapcsolat és már-már eszményi lojalitás fűzte a császári párhoz, amelynek „érintheletlenül tiszta házasa és családi életéről” a legnagyobb tisztelettel nyilatkozott.⁴¹ Karrierjében – a francia hadjárat során mutatott bátorságán túl – számos kiváló tulajdonsága támogatta. Beosztott tisztjei többször említést tettek feljegyzéseikben kitűnő emlékezőtehetségéről, valamint arról, hogy könnyen szót tudott érteni velük.⁴² Ennek ellenére, ahogy a legtöbb korabeli európai hadvezető, úgy Mackensen is csak régi harcéri tapasztalatokkal rendelkezett – mintegy negyvenöt éve volt utoljára harci cselekmények részese –, így nem lehetett tudni, milyen eredményeket fog elérni a csatamezőn a XVII. hadtest lovassági tábornoka.

Harcok Kelet-Poroszországban

A világháború kitörésekor Mackensen a 8. német hadsereg kötelékében Kelet-Poroszország védelmére készült föl. A hadsereg parancsnoka Maximilian von Prittwitz vezérezredes volt; parancsnoksága alá tartozott – Mackensen hadtestével együtt – az I., illetve a XX. hadtest is, továbbá az I. tartalék hadtest, a 3. tartalék gyalog-, az I. lovas hadosztály, valamint három *Landwehr* dandár.⁴³ A hadsereg három további hadteste (II., V., VI.) Posen környékén foglalt el védelmi állást, így a kibontakozó kelet-poroszországi küzdelemben nem vehettek részt. Mackensen hadteste két – a 35. és a 36. – gyaloghadosztályból épült föl. Gyülekezői körzetük Deutsch-Eylau lett.⁴⁴ A németek tisztában voltak vele, hogy az orosz mozgósítás befejezése után ez az erő elégtelen lesz a védelem ellátására, így Mackensen augusztus 3-i magánlevelében nem véletlenül adott hangot aggodalmának: csak egy gyors franciaországi győzelem mentheti meg a keleti hadsereget kritikus helyzetéből.⁴⁵

⁴⁰ SCHWARZMÜLLER, 2001. 77–78.

⁴¹ MACKENSEN, 1938. 28. „Das unantastbar reine Ehe- und Familienleben des mit sieben Kindern gesegneten Kaiserpaars übte starken Eindruck auf mich.”

⁴² MACKENSEN, 1938. 29.

⁴³ A *Landwehr* a német császári hadsereg 40–45 éves tartalékosait foglalta magában.

⁴⁴ MACKENSEN, 1938. 32–33.

⁴⁵ SCHWARZMÜLLER, 2001. 93. „Nur eine schnelle Entscheidung gegen Frankreich kann uns aus dieser kritischen Lage befreien.”

Kelet-Poroszországra két orosz – az 1. (Nyeman), valamint a 2. (Narev) – hadsereg támadt. A közel 400 ezer fővel támadni készülő oroszok – gyalogság tekintetében – több mint kétszeres fölényben voltak a németekkel szemben, sőt 1284 lövegükkel szemben a védekezők csak 774-et tudtak felvonultatni, igaz, nehéztűzréteg terén a 8. hadsereg élvezett előnyt.⁴⁶ Augusztus első napjaiban mindkét fél a mozgósítással volt elfoglalva, így a XVII. német hadtest felvonulását nem zavarta meg semmi. Kiseb határmenti összecsapások után az első jelentősebb csatába az orosz területen fekvő Mławanál bocsátkoztak Mackensen erői. A tábornokra igen rossz benyomást tettek az orosz-lengyelországi területek: egy, augusztus 14-re datálható feljegyzése szerint Kelet-Poroszország és Oroszország határánál közvetlenül érintkezik Európa és Ázsia.⁴⁷ A hadtest előrenyomulását rövidesen le kellett állítani, mert északra felől megindult a Nyeman-hadsereg előretörése Paul von Rennenkampff vezérletével. Ebben a helyzetben a német vezérkar – mit sem tudva a 2. orosz hadsereg készülő támadásáról – Mackensen hadosztályai számára Insterburgot jelölte meg új gyülekezői körzetként. Augusztus 18-án a lovassági tábornok a következőket jegyezte föl: „A következő napok döntők lesznek keleten és nyugaton a világtörténelem menete szempontjából.”⁴⁸ Láthatjuk, hogy Mackensen – hasonlóan a Nagy Háború többi tábornokához – a küzdelmet néhány hét alatt eldönthetőnek vélte. A hadvezetőknek azonban hamarosan minden fronton csatározniuk kellett számításukban, és ez nem történhetett másként a XVII. német hadtest parancsnokának esetében sem.

Augusztus 17-én az előretörő orosz csapatok visszavonulásra kényszerítették a Stallupönnet védő I. hadtestet, ezután a németek Gumbinnennél kívánták megállítani az ellenséget.⁴⁹ A kialakult fronthelyzet kritikus volt, így Prittwitz erősítésként a helyszínre küldte az I. tartalék- és a XVII. hadtestet. Ez azt jelentette, hogy Mackensen katonái az augusztus 19-ről 20-ra virradó éjszakát egy mintegy 25 km hosszú menetelssel töltötték, és a csata előtt mindössze egy óra pihenőt kaptak.⁵⁰ A harcra érkező, majd menetből támadást indító németeket heves

⁴⁶ GALÁNTAI, 1980. 196.

⁴⁷ MACKENSEN, 1938. 34. „Die Eindrücke von dem Zustand der Wege und der Kultur der Bevölkerung im russischen Polen bestätigten die ungünstigsten Schilderungen. Europa und Asien schienen sich schon an der russisch-preussischen Grenze zu berühren.”

⁴⁸ MACKENSEN, 1938. 35. „Die nächsten Tage werden im Osten und Westen entscheidend sein für den Gang der Weltgeschichte.”

⁴⁹ MACKSEY, 1984. 233., 236.

⁵⁰ MACKENSEN, 1938. 38.

orosz tüzéségi tűz fogadta, és dél körül világossá vált Mackensen számára, hogy a felderítés adatai – mind az ellenség létszáma, mind pozíciójára nézve – pontatlanok. A veszteségek nagyobb részét a 36. gyaloghadosztály szenvedte el, az egység katonáit az orosz géppuskák már 900 m-ről halomra lőtték. A támadókat az is sokkolta, hogy az ellenséget nem látták, csak a szörnyű őrztűz hatását érzékelték.⁵¹ A támadásban gondolkodó tábornok kénytelen volt kiadni a gyalogságnak azt a parancsot, hogy ássa be magát, és tartsa az elért vonalakat.⁵²

A súlyos harcok ellenére a balszárny alig tudta tartani hevenyészett állását, így Mackensen kénytelen volt 5 km-rel hátrább vonni erőit. A várt orosz gyalogsági roham elmaradt, de a cári tüzéség folyamatosan lőtte a hátráló németeket.⁵³ Jóllehet a lovassági tábornok folytatni akarta a harcot, erre nem nyílt alkalom, mert Prittwitz, megrettenve a gumbinni veszteségektől, 21-én általános visszavonulást rendelt el, amelynek végső célja a Visztula bal partja volt. A terv végrehajtása esetén a németek teljesen feladták volna Kelet-Poroszországot. A 8. hadsereg parancsnoka ugyanis attól tartott, hogy csapatai a két orosz hadsereg harapófogójába kerülnek, így – akaratlanul is II. Frigyesre gondolva – egy modernkori Kunersdorf⁵⁴ réme villanhatott fel előtte. Mackensen önrészesen jegyezte föl: „a csatamezőről azzal a tudattal váltam el, hogy csapataim tegnap délután minden csapás ellenére is, taktikai és morális szempontból felülmúlták az ellenséget”.⁵⁵ A XVII. hadtest veszteségei azonban borzalmasak voltak: 200 tiszt és 8900 katona esett el, 3000-en pedig hadifogságba estek. Súlyos veszteség érte az egység tüzéségét is, amely a gyalogság visszavonulását fedezte. Lényegében a XVII. hadtest egyharmada megsemmisült Gumbinnennél,⁵⁶ így Mackensen is kénytelen volt elismerni, hogy tömegmészárlás történt. Az ütközet lélektani hatása azonban messze felülmúlta a tényleges veszteségek mértékét: a megrettent német hadvezetés a csata után két hadtestet nyugatról keletre vezényelt, hogy megakadályozza

⁵¹ MACKSEY, 1984. 237.

⁵² MACKENSEN, 1938. 39.

⁵³ MACKENSEN, 1938. 41. „Wider Erwarten stieß der Feind nirgends mit Infanterie nach, sondern beschränkte sich auf starkes Verfolgungsfeuer seiner Artillerie.”

⁵⁴ Kunersdorfnál, 1759. augusztus 12-én az orosz-osztrák csapatok súlyos vereséget mértek Nagy Frigyes porosz erőire. Az ütközet révén megnyílt az út Berlin felé, a győztesek azonban nem használták ki a lehetőséget.

⁵⁵ MACKENSEN, 1938. 42. „Ich selbst schied von dem Schlachtfeld mit dem Bewußtsein, daß meine Truppe trotz jener Rückschläge am vergangenen Nachmittag dem Feinde taktisch und moralisch überlegen war.”

⁵⁶ MACKENSEN, 1938. 42–43.

az összeomlást. Ezek az erők azonban égetően hiányoztak két héttel később, a marne-i ütközetben, így elképzelhető, hogy a gumbinni mészárlás nélkül nem következett volna be az antant erők franciaországi győzelme.⁵⁷

Mindezen tények ellenére az OHL (*Oberste Heeresleitung* – Legfelsőbb Hadvezetés) nem értett egyet Prittwitz stratégiájával, ezért augusztus 23-án leváltották, és helyébe Paul von Hindenburgot nevezték ki parancsnoknak.⁵⁸ A nyugállományból reaktívált tábornok, megváltoztatva elődjének terveit, a visszavonulásban részt vevő erőket dél felé irányította. Mindeközben a 2. orosz hadsereg Allenstein irányába támadást indított, hogy a feltételezett nyugati visszavonulás útját elvágja. Mackensen katonáira ismét kemény menetelés várt: csak augusztus 25-én 50 km-t tettek meg tikkasztó hőségben. Felvonulásukat nagymértékben akadályozta, és a katonák moráljára is negatívan hatott a rengeteg civil menekült.⁵⁹ A következő napon Lauternnél ütköztek meg az orosz 6. hadtest 4. hadosztályával, a divíziót gyakorlatilag szétszórta a német támadás, az ellenséges erők pánikszerű menekülésbe kezdtek. A Nagy Háború folyamán ez volt Mackensen első komolyabb sikere: csapatai 3000 foglyot ejtettek, és 40 löveget zsákmányoltak. A győzelmet a meglepetés előnye mellett az is elősegítette, hogy – a gumbinni csatában szerzett tapasztalatokat felhasználva – a tábornok hatékonyabban irányította tüzéségét, és a megbontott ellenséges hadrendet már leküzdhetette a támadó gyalogság.⁶⁰ Másnap a németek bevonultak Bischofsburgba.⁶¹ Eközben 80–100 km-rel nyugatra a német jobbszárny is támadásba lendült, és megindult az átkaroló hadművelet.

Mackensen 27-én folytatta támadását Passenheim–Jedwabno irányban. Előrenyomulását paradox módon nem az ellenség állította meg, hanem az a tény, hogy nem állt közvetlen kapcsolatban a 8. hadsereg vezérkarával. Hindenburg parancsa szerint a lovassági tábornoknak vissza kellett foglalnia Allensteint, holott ez abban a szituációban már ésszerűtlen volt,⁶² mivel a fenyegető veszély hatására az oroszok leállították előrenyomulásukat és kiürítették a várost, így a tannenbergi katlan kelet felőli bezárása egy napot késett. Augusztus 29-én már küszöbön állt a győzelem: a XVII. hadtest kiszabadított 400, a XX. hadtesthez tartozó, korábban hadifogságba esett

⁵⁷ SCHWARZMÜLLER, 2001. 94.

⁵⁸ GALÁNTAI, 1980. 197.

⁵⁹ MACKENSEN, 1938. 46.

⁶⁰ MACKSEY, 1984. 239.

⁶¹ MACKENSEN, 1938. 51.

⁶² MACKENSEN, 1938. 52–53.

katonát. Másnap lezárult az ütközet: a XVII. hadtest 30 ezer foglyot ejtett, és 114 löveget zsákmányolt. Az orosz összecsapás a 2. hadsereg erőinek 75%-a, 125 ezer katonára és 500 löveg volt.⁶³ A vereség súlyát jelezte, hogy a szétzúzott hadsereg parancsnoka – Szamsonov tábornok – főbe lőtte magát. Mackensen jelentősen túlértékelt a tannenbergi diadalt, amikor a „világfőrténelem egyik legdöntőbb győzelmének” nevezte azt. Ugyanakkor helyesen állapította meg, hogy a „győzelem befolyását tekintve többet jelentett a német nép számára, mint egy sikeres csata”.⁶⁴ A háború ezen szakaszára még jellemző lovagiaság szerint Mackensen Passenheimben külön díszőrséget állított fel az általa elfogott négy orosz tábornok őrzésére. Szeptember 3-án a császár az első osztályú Vaskeresztel tüntette ki a tábornokot.⁶⁵

A tannenbergi győzelem révén sikerült megakadályozni Kelet-Poroszország orosz megszállását. Az OHL az ütközetet párhuzamba állította az 1410-es grünewaldi csatával, amelyet a közelben vívtak, és a szláv lengyel–litván erők győzelmével végződött a Német Lovagrend ellen. Mackensen maga is bevallotta, hogy a lezajlott ütközetet – helyszíne alapján – inkább hohenseini csatának kellene hívni, így burkoltan elismerte, hogy a Ludendorff–Hindenburg-vezetés által kidolgozott „tannenbergi” elnevezés propagandacélokat szolgált.⁶⁶ A lovassági tábornok a támadó két orosz hadsereg közül eredetileg a megsemmisített Narev-hadsereget látta veszélyesebb ellenfélnek, így a siker után bízott benne, hogy hamarosan teljesen kiszorítják az ellenséget a német területekről.⁶⁷

A német 8. hadsereg erőit szeptember első napjaiban a Königsberg–Johannisburger Heide-vonalra csoportosították át. Mackensen hadteste a front déli szakaszán foglalta el új harcállását, ahol szeptember 7-én harc nélkül foglalták el Lötzent. Az OHL hadterve szerint a Mazuri-tavaknál kellett csapást mérni az orosz erőkre, amelyek létszáma 11 és fél gyalog- és 5 és fél lovas hadosztályt tett ki. A koncepciónak fontos része volt, hogy a nyugati fronton támadó erők végrehajtsák a Schlieffen-terv hátralevő részét, illetve a Monarchia hadereje is eredményesen támadjon a frontszakaszán

⁶³ GALÁNTAI, 1980. 198.

⁶⁴ MACKENSEN, 1938. 58. „Die Schlacht war zu einem der entscheidendsten Siege der Weltgeschichte geworden. In ihrem Eindruck auf das deutsche Volk bedeutete sie mehr als einen Schlachtterfolg.”

⁶⁵ GEMEL, 1916. 8.

⁶⁶ SCHWARZMÜLLER, 2001. 95.

⁶⁷ MACKENSEN, 1938. 60. „Ich hoffe, daß wir auch diese bald über die Grenze getrieben haben werden. Der gefährlichste Gegner ist jedenfalls erledigt.”

lévő négy orosz hadsereg ellen.⁶⁸ Ennek ellenére a marne-i vereség és Conrad galíciai kudarca után sem változtattak a haditerven. A XVII. hadtest ekkorra már jelentős állomány-utánpótlást kapott, ám Mackensen nem volt elégedett az újoncok felkészültségével: túl rövidnek tartotta a kiképzés idejét, ráébredve, hogy a bátorság és lelkesedés önmagában már nem elegendő.⁶⁹ Úgy tűnik, hogy a lovassági tábornok felismerte az új háború támasztotta követelményrendszer, és bíráltni kezdte a hivatalos kiképzési doktrínát.

A hadtest számára Hindenburg azt a feladatot tűzte ki, hogy törje át a frontot Possessernnél. A 8-án meginduló támadás végül másnap meghozta a kívánt eredményt, az oroszok általános visszavonulásba kezdtek. Szeptember 11-én megkísérelték megállítani a németeket, de ez a próbálkozás is kudarcba fulladt, így a Mazuri-tavaknál kiépített védelmi vonal végleg összeomlott. A sikerek ellenére Mackensen kis híján hadifogságba esett a szeptember 10. és 11. közötti éjszakán: kis létszámú kísérővel a front közelében egy háromfős ellenséges őrszaktábot lőtt, de végül a németeknek sikerült fogságba ejteniük a meglepett orosz katonákat.⁷⁰ 12-én világgossá vált az OHL számára, hogy az 1. orosz hadsereget nem fogják tudni bekeríteni, mivel heves esőzések kezdődtek, így a környék sártengerévé változott. Másfelől a kritikus helyzetbe került osztrák–magyar hadsereg támogatása élvezett prioritást, ehhez pedig át kellett csoportosítani a német erőket. Miután világgossá vált, hogy Rennenkampf a Nyemanyig vonja vissza csapatait, a XVII. hadtest is leállította támadását a német–orosz határon fekvő Wirballennél. A Mazuri-tavaknál vívott ütközetben Mackensen kb. 1500 embert veszített; a német csapatok összesen 45 ezer foglyot ejtettek, és 150 löveget zsákmányoltak.⁷¹

Mackensen kelet-poroszországi harcokban való részvételét mérlegelve kijelenthetjük, hogy a legnagyobb sikert a Mazuri-tavaknál érte el, hiszen hadműveletének köszönhetően törhette át a 8. hadsereg az orosz frontot. A gumbinnen súlyos veszteségeket a tömegrohamok túlzott erőltetésének téves doktrínája miatt könyvelhette el, ezért Prittwitz visszavonulási parancsa a vereségtől mentette meg. Bár a lovassági tábornok szerepe a tannenbergi csatában is fontos volt, ám a bekerítés „elméleti” előkészítésében nem vett részt, és a katlan keleti részét – igaz, önhibáján kívül – némi késlekedéssel tudta csak lezárni, így személye ekkor még háttérben maradt Hindenburg és Ludendorff mögött.

⁶⁸ GALÁNTAI, 1980. 209.

⁶⁹ MACKENSEN, 1938. 61.

⁷⁰ MACKENSEN, 1938. 64–65.

⁷¹ MACKENSEN, 1938. 66–67.

Állóháború a keleti fronton

1914. szeptember közepén az OHL egy új hadsereg felállításáról döntött, amelynek feladatául Felső-Szilézia és Posen védelmét jelölte ki. Az új, 9. hadsereget részint a nyugatról erősítésként érkező alakulatokból, részint a korábban keleten harcoló erőkből szervezték, így került a hadrendbe a XVII. hadtest is. A gyülekezési körzet a felső-sziléziai Lublinitz lett, eközben a 8. hadsereg Kelet-Poroszországot védte. Erre az átcsoportosításra azért kényszerült a német hadvezetés, mert az osztrák–magyar hadsereg helyzete válságosra fordult Galiciában. Mackensen szeptember 30-án kelt egyik feljegyzésében azt olvashatjuk, hogy „az osztrákok jobban tették volna, ha a szerbekkel szemben kevesebb, az oroszokkal szemben pedig több erőt fordítottak volna”.⁷² A 9. hadsereg a galíciai front tehermentesítése végett támadást indított. A németek célja Radom bevételre volt – a város október 5-én esett el.

A császári erők ezután megkerülve Ivangorod erődjét, a Pilica folyóig törtek előre. Október 8-án parancsot kaptak Varsó megtámadására,⁷³ a lengyel nagyváros bevételeivel egy fontos közlekedési és kommunikációs csomópont került volna a központi hatalmak kezére. 9-én még jó ütemben haladt a támadás, de másnap – miután közel 50 km-t tettek meg – az offenzíva kifulladás. Varsó csak 20–25 km távolságra feküdt a fronttól, de az orosz ellenállás mértéke egyre csak fokozódott; erősítésként két szibériai hadtestet is az arcvonalra küldtek. Mackensen ekkor már nemcsak a XVII., hanem két másik hadtest parancsnokságát is ellátta, így a támadásban részt vevő erőket közvetlenül ő vezényelte.⁷⁴ Végül az egykori lengyel fővárostól mindössze 12 km-re le kellett állítani az előrenyomulást, mert „az ellenséges túlerő napról-napra növekszik és az osztrákok nem poroszok”.⁷⁵

Október 10-én az oroszok ellentámadást indítottak a Visztula partján fekvő Góra Kalwarja ellen, és így átkarolással fenyegették a német jobbszárnyat. Eközben azonban a XVII. hadtest fényes győzelmet aratott Grojecnél.⁷⁶

⁷² MACKENSEN, 1938. 69. „Die Österreicher hätten besser getan, weniger Kräfte gegen die Serben und mehr gegen die Russen zu verwenden.”

⁷³ MACKENSEN, 1938. 70.

⁷⁴ MACKENSEN, 1938. 75. Megnövekedett felelősségéről feleségének is írta: „Ich führe nicht nur mein Armeekorps, sondern auch noch zwei andere und eine Kavalleriedivision als besondere Armeegruppe.”

⁷⁵ SCHWARZMÜLLER, 2001. 97. „[...] die feindliche Übermacht wächst täglich und die Österreicher sind keine Preußen.”

⁷⁶ MACKSEY, 1984. 309.

Másnap – egy elfogott ellenséges üzenet alapján – világossá vált Mackensen számára, hogy a Visztula–San-torkollattól a harcok helyszínéig négy orosz hadsereg készülődött az ellentámadásra.⁷⁷ A küzdelem ekkor állóháborúvá változott: a németek képtelenek voltak a további előrenyomulásra, de a létszámfölényben lévő orosz csapatok ellenőkeiséit vissza tudták verni. A harcok hevesességéről és brutalitásáról hitelesen tudósított a chicagói *Daily News* Varóban tartózkodó haditudósítója, aki szörnű orosz veszteségekről számolt be: „Egész ezredek semmisültek meg teljesen, mások minden tisztüket elvesztették. Az orosz veszteségek minden korábbi felülmúltak, amelyeket eddig ebben a háborúban elkönyveltek, kivéve Szamszonov tábornok a tannenbergi katasztrófában elszenvedett veszteségeit”.⁷⁸

Október 12-én az oroszok kiűrtették a Visztula bal partján fekvő hídfőállásukat, ugyanakkor fokozták a nyomást Mackensen balszárnyán. A helyzetet súlyosította a rendkívül esős időjárás is,⁷⁹ a küzdelem ezen formája a nyugati front ekkor kialakuló lövészárkharcait idézte; ez a szituáció – hasonlóan a Nagy Háború többi tábornokához – alaposan megviselte Mackensen idegrendszerét is. A tábornok továbbra is nehezen vélte összeegyeztethetőnek az újfajta harcmodort a porosz katonai doktrínával.⁸⁰ A nagy orosz nyomás miatt felmerült a visszavonulás lehetősége, de a sikeres védekezést látva az OHL Mackensentre bízta ennek elrendelését. A balszárny megerősítésére a k. u. k. 7. lovas hadosztályát vezényelték a térségbe, de az orosz seregek így is nyomásztó létszámfölényt alakítottak ki: 12 és fél gyalog- és 5 lovas hadosztályukkal szemben a központi hatalmak 5 és fél gyalog- és 2 lovas divíziót sorakoztattak fel.⁸¹ Október 19-én Mackensen kénytelen volt megkezdeni a visszavonulást, amely igen rendezetten történt, ráadásul a manőverre viszonylag későn reagált a cári sereg.⁸²

⁷⁷ MACKENSEN, 1938. 74.

⁷⁸ MACKENSEN, 1938. 76. „Ganze Regimenter wurden vollständig vernichtet, andere verloren alle Offiziere. Die russischen Verluste überstiegen alles, was in diesem Krieg bisher verzeichnet wurde, ausgenommen die Verluste des Generals Samsonow in der Katastrophe von Tannenberg.”

⁷⁹ MACKSEY, 1984. 310.

⁸⁰ MACKENSEN, 1938. 78. „Ich kann aber nicht leugnen, daß angesichts der täglich wachsenden russischen Übermacht ich mich von einer Verantwortung erfüllt fühle, die eine ebenso wachsende Nervenprobe bedeutete. [...] In die Verteidigung gedrängt zu werden, ist dem preussischen Soldaten immer ein unwillkommenes Los.”

⁸¹ MACKENSEN, 1938. 81.

⁸² A korábban idézett amerikai haditudósító beszámolója szerint: „Mackensen verschwand

A visszavonulás déli–délnyugati irányban, Łódź felé zajlott, és kb. 60 km-t hátráltak a központi hatalmak ezen a frontszakaszon. A varsói előrenyomulás és a túlérővel szemben tanúsított hősiesség ellenére október végére ismét orosz invázió fenyegette Posen vidékét, így az elsődleges taktikai célt Mackensen októberi küzdelmei nem érték el. Ugyanakkor a szövetséges osztrák–magyar haderő lélegzetvételnél időhöz jutott a galíciai fronton azért, hogy ellenségük kénytelen volt jelentős erőket Varsó biztosítására átvézenyelni. Annak ellenére, hogy az ún. első varsói csata után a német csapatok további erősítésre szorultak volna, Falkenhayn október végén mindössze 40 ezer katonát küldött, rendkívül kevés tiszttel és aliszttal, mivel Ypernnél döntő csapást kívánt mérni az antant seregeire.⁸³

November 1-jén a németek átszervezték keleten küzdő egységeik vezetését: létrehozták a keleti főparancsnokságot (*Oberkommando Ost* vagy röviden *Ober-Ost*), amelynek Hindenburg lett a vezetője. A 9. hadsereg így megüresedett parancsnoki posztját Mackensen foglalhatta el,⁸⁴ feladataul az osztrák–magyar balszárnny fedezetét, illetve az orosz előretörés megállítását jelölték ki. Mackensen csapatai a Jarotschin–Wreschen–Thorn-vonalon álltak föl; összesen 3 gyalog-, 2 lovas- és 2 tartalék hadtest készült a támadásra.⁸⁵ Az offenzíva november 11-én indult el, céljaula tábornok az „orosz gőzhenger” megtörését tűzte ki. A harcok igen hevesek voltak, a 49. tartalékhadosztály parancsnoka a csatamezőn lelte halálát, de az egység november 12-én elfoglalta Włocławeket.⁸⁶ Másnap háromnapos, véres harc kezdődött Kutnó térségében, az orosz erők végül visszavonultak, de a németek sem könnyelhettek el jelentős győzelmet, legnagyobb sikerük a II. orosz hadtest 10 ezer katonájának foglyul ejtése volt. A küzdelem során keletkezett egyik feljegyzésében Mackensen beszámol a háború okozta új hadvezetési követelményekről: „Egészen furcsának tűnik számomra, hogy még én itt ülök az író és térképasztalnál, addig csapataim elől a Warta és Visztula között harcolnak. Am ez a modern hadvezetés. Telefonon és távbeszélőn keresztül jelentenek a csapatok, és ugyanígy kapják a parancsokat.”⁸⁷

wie ein Geist und ließ kein Geschütz, kein Gewehr, keine Patrone und nur wenige Marschunfähige zurück.” MACKENSEN, 1938. 82.

⁸³ MACKSEY, 1984. 312.

⁸⁴ GALÁNTAI, 1980. 216.

⁸⁵ MACKENSEN, 1938. 89.

⁸⁶ MACKENSEN, 1938. 92.

⁸⁷ MACKENSEN, 1938. 93. „Es kommt mir ganz eigentümlich vor, daß ich hier am Schreib- und

A kutnói csata után Mackensen elégedetten jegyezhette föl, hogy Nyugat-Poroszországot, Posent és Sziléziát nem fenyegeti orosz invázió.⁸⁸ November 17-én megkezdődött a Łódź elleni támadás, ekkor a lovassági tábornok főhadiszállása kb. 150 km-re volt a fronttól. A német előrenyomulás azonban – az egy hónappal korábbi varsói helyzethez hasonlóan – megrekedett. Két orosz hadsereg védte elszántan állásait, így állóháború alakult ki, amelyben mindkét fél szörnyű veszteségeket könyvelhetett el. Ráadásul kelet felől Rennenkampff hadserege lendült támadásba, hogy enyhítse a második és az ötödik hadsereg nehezedő nyomást. Így viszont a német 9. hadsereget fenyegette átkarolás, és a kritikus szituáció hatására Mackensen első pillanatra meglepő gondolatokat vetett papírra november 22-én: „A világgégis értelemi szerzői kellemesen ülnek meleg kemencéjük mellett, életük biztonságban van. Ha egyszer is saját bőrükön éreznék, vagy látnák az általuk okozott nyomort, befejeznék ezt a mocskos játékot.”⁸⁹ Mackensen természetesen sohasem tekintette felelősnek a császári Németország vezetését a háború kirobbanásában, így az effajta gondolatmenetek nem akadályozták meg a tábornokot abban, hogy az *Ober-Ost* kérdésére, miszerint vissza akar-e vonulni, néhány perces töprengés után kijelentse: „Maradunk!”

Másnap, november 24-én végül Brzezinynél sikerült a frontátörés, de csakhamar Mackensen erői kerültek csapdahelyzetbe, kis híján bekerítették őket. Ezen a napon 16 ezer orosz katona esett hadifogságba, és 64 löveg került a németek kezére. Mackensen, sikerei jutalmául, november 27-én megkapta a *Pour le Mérite* kitüntetést, amely „a legádhitottabb és legtekintélyesebb dísz Poroszországban.”⁹⁰ November végén újabb – a nyugati frontról átvezényelt – csapaterősítés érkezett, de a fronthelyzetben ez nem sokat változtatott, mert a német lőszerhiány miatt lehetetlenné vált bármiféle támadás. December 6-án – Mackensen 65. születésnapján – az orosz erők kiürítették Łódź városát, hogy egy könnyebben védhető frontvonalat alakítsanak ki. II. Vilmos egykori

Kartentisch sitze, während meine Truppen vorn zwischen Warthe und Weichsel kämpfen. Aber das ist moderne Kriegführung. [...] Durch Telefon und Funkspruch melden die Truppen und auf gleichem Wege erhalten sie ihre Befehle.”

⁸⁸ MACKENSEN, 1938. 96. „Westpreußen, Posen und Schlesien brauchen eine russische Invasion nicht mehr zu fürchten.”

⁸⁹ MACKENSEN, 1938. 107. „Die Urheber des Weltbrandes sitzen behaglich hinter dem warmen Ofen, ihres Lebens sicher. Könnten sie einmal das von Ihnen angerichtete Elend sehen, oder gar am eigenen Leibe empfinden, sie würden dem grausamen Spiel ein Ende machen.”

⁹⁰ MACKENSEN, 1938. 111. A kitüntetést Nagy Frigyes alapította 1740-ben.

szárnysegédje lelkesen adta ki „új életének első támadási parancsát”,⁹¹ mindezzel együtt a város elfoglalása inkább taktikai és morális siker maradt, mert nem sikerült nagyobb számú ellenséges erőt bekeríteni.⁹²

December folyamán a Bzura és a Rawka folyók mentén indított támadásokkal a németeknek sikerült Lódz biztosítása, de ezután ismét „klasszikus” állóháború következett. Az oroszok csak foglyokban november–december folyamán 100 ezer embert veszítettek,⁹³ de elszántságukon mindez nem változtatott, így a németek további előrenyomulása is elakadt. Mackensen foljgyezte, hogy az ellenség igen szívesen védekezik, mivel „az emberélet semmit sem számít náluk, ezért viselik el a legsúlyosabb veszteségeket is.”⁹⁴ A december 17-én vezérezredessé előléptetett Mackensen is kénytelen volt megállítani a hónap végén: „Nagyon szomorú vagyok, hogy mint nyugaton, mi is belekényszerültünk egy lövészárk-háborúba.”⁹⁵ A helyzet januárban sem változott semmit, leszámítva azt a tényt, hogy az OHL fokozatosan csökkentette a Mackensen irányítása alatt álló csapatok számát, mert északra és délre küldtek erősítéseket. Január 31-én egy új fegyverrel kívántak frontátörést elérni: mérgegázt vetettek be Bolimów közelében, de a hidegben hatástalan maradt a vegyi fegyver. A kilencedik hadsereg életében némi színfoltot csak a császár február 7-én tett látogatása jelentett.⁹⁶ A november–december folyamán lezajlott csaták révén a hátsorokban mind több ember számára vált ismertté Mackensen neve,⁹⁷ és ekkor jelentek meg róla az első életrajzi kötetek, amelyek hazafias pártossal mutatták be a győztes hadvezért.

A központi hatalmak eközben a keleti front északi és déli szárnyán is támadásokat indítottak az oroszok ellen. Január 23-án négy osztrák–magyar és egy német hadsereg indított offenzívát Galiciában, majd február 7-én Kelet-Poroszországban indítottak támadást a németek. Ez a hadművelet február

⁹¹ MACKENSEN, 1938. 118. „Welch ein schöner Anfang meines neuen Lebensjahres! [...] Mein erster Befehl ein Angriffsbefehl!”

⁹² FÖRSTER, 1915. 20. „Neben dem großen taktischen Erfolge der Einnahme von Lodz ist die moralische Einwirkung nicht hoch genug zu bewerten, die die Besetzung dieser Stadt in Polen und ganz Rußland machen muß.”

⁹³ MACKENSEN, 1938. 120.

⁹⁴ MACKENSEN, 1938. 126. „Die Russen sind in der Verteidigung der zähste Gegner [...]. Menschenleben spielen bei ihnen keine Rolle, und darum ertragen sie auch die stärksten Verluste.”

⁹⁵ MACKENSEN, 1938. 123. „Ich bin sehr traurig, daß wir im Westen zu einem Schützengrabenkrieg gezwungen sind.”

⁹⁶ FÖRSTER, 1915. 90.

⁹⁷ SCHWARZMÜLLER, 2001. 99.

22-én zárult, amikor az augusztovi csatában 92 ezer fogoly és 295 löveg került a németek kezére.⁹⁸ Döntő győzelmet azonban egyik támadással sem sikerült elérni, így az Ausztria–Magyarországra nehezedő nyomás továbbra is fennállt.

A k. u. k. haderő vesztesége az 1915. január–április között zajló kárpáti csatában borzalmas méretű volt: 800 ezer főt tett ki, amelyből 350 ezer katonára rúgott az abszolút veszteség, vagyis a halottak, eltűntek és foglyok aránya.⁹⁹ Félő volt, hogy a keleti front osztrák–magyar haderő védté szakasza a demoralizáltság és a védelem meggyengülése miatt összeomlik. Ezért az *Ober-Ost* és az osztrák–magyar AOK (*Armeeoberkommando* – hadsereg-főparancsnokság) egy összehangolt, tavaszi offenzíva előkészületeibe fogott, amelynek során Mackensen vezérezredesre kulcsfontosságú megbízatást várt. Ennek keretében április 17-én kinevezték a zömmel nyugatról átvezényelt divíziókból felállított német 11. hadsereg élére; a császári parancs külön kiemelte, hogy a vezérezredes többször bizonyította kiváló vezetői tulajdonságait.¹⁰⁰ A készülő offenzíva fontosságát jelezte, hogy Mackensen a franciaországi Charleville-be rendelte von Falkenhayn vezérkari főnök. A háború ideje alatt csak ezen alkalommal járt a nyugati hadszíntéren Mackensen.

A gorlicei áttörés

A tervezett csapás színhelyül a Tarnów városától délre fekvő Gorlice falut választották ki a központi hatalmak. A 11. hadsereg 8 német és 3 osztrák–magyar hadosztálya mellett a 4. k. u. k. hadsereg is támadásra készült, így összesen 357 ezer katona, 334 nehéz- és 1272 könnyűlőveg, valamint 96 aknavető állt a támadók rendelkezésére. A siker kulcsa abban rejlett, hogy az ezen a frontszakaszon védekező 3. orosz hadsereg „csak” 219 ezer katonát és 675 könnyűlőveget tudott kiállítani, míg nehéztüzérséggel, aknavetőkkel nem rendelkezett,¹⁰¹ tehát a keleti front ezen szakaszán a központi hatalmak erői mennyiségi és minőségi fölénybe kerültek.

Mackensen első ízben került abba a helyzetbe, hogy aktívan kellett szövetséges haderőkkel együttműködnie. Ez a tény egyre inkább meghatározóvá vált a háború előrehaladtával, vagyis a tábornok irányítása alatt egyre kevesebb német katona maradt, ezzel párhuzamosan a lódzi győztes bizalmatlansága is

⁹⁸ SZIJJ–RAVASZ, 2000. 467.

⁹⁹ KOCSIS, 2001. 92.

¹⁰⁰ MACKENSEN, 1938. 134.

¹⁰¹ GALÁNTAI, 1980. 255.

erősödött. Nem véletlenül jegyezte föl a későbbiekben, hogy ebben a helyzetben minden új volt számára: a vidék, a csapatok, a hadvezetés (Mackensent formailag az AOK irányítása alá helyezték), saját vezérkara, végül a szövetségesek.¹⁰² A tábornok lelki vívódásairól számol be április 28-án, feleségéhez írt egyik levelében: „Hány halálos ítéletet foglalt magában a támadási parancsom? Ez az a gondolat, amely minden csata előtt leverté tesz. De parancsra cselekszem a megváltoztathatatlan szükségyszerűség kényszere alatt.”¹⁰³ Úgy gondoljuk, hogy ezek a sorok magyarázatot adnak arra, miképp volt lehetséges a Nagy Háború embertelen mézárásainak sorozata: az erkölcsi szempontokat a végső győzelembe vetett hit teljesen háttérbe szorította.

A támadás május 2-án, egy viszonylag rövid tüzéségi előkészítés után indult meg; a központi hatalmak csapatai már az első nap áttörték az ellenséges vonalat. Mackensen elégedetten jegyezhette föl, hogy az előrenyomulás jól halad, de tartott az orosz tartalékok megjelenésétől, és a front megmerevedésétől.¹⁰⁴ A cári hadvezetés azonban képtelen volt betönni a kialakult rést, így a következő napon további területek kerültek a központi hatalmak kezére. A német parancsnok már május 5-én győzelmi jelentést küldhetett császárnak: „A beérkezett jelentésekből bizonyossá vált számomra, hogy döntő győzelmet arattam.”¹⁰⁵ Az osztrák-magyar egységek teljesítményéről Mackensen – a német hadvezetésben elég ritka módon – pozitívan, bár érezhető fölényrel nyilatkozott: „Az osztrák erők jól veredtek a harcokban. Sajátos az a mód, ahogy a küzdelemben tanúsított magatartásukra a csúcsos [porosz] sisak közelsége hat.”¹⁰⁶

Május 10-ig közel 100 ezer fogoly került Mackensen kezére, miközben az oroszok további 50 ezer főnyi véres veszteséget könyvelhettek el. A hadizsákmány 100 löveg, 300 géppuskára és rengeteg egyéb hadfelszerelésre rúgott.¹⁰⁷ A központi hatalmak katonái azonban döbbenet vették tudomásul, hogy az újabb jelentős siker ellenére változatlan létszámban özönlött a frontokra

¹⁰² MACKENSEN, 1938. 143. „Nur ich selbst war mir vertraut, [...] alles andere – Gelände, Truppen, Führer, Stab und nicht zuletzt der Verbündete – neu.”

¹⁰³ MACKENSEN, 1938. 146. „Wieviele Todesurteile enthielt mein Befehl zum Angriff? Dieser Gedanke ist es, der mich vor jedem Gefecht gedrückt. Aber ich handele auf Befehl im Zwange unabänderlicher Notwendigkeit.” A levelet szintén idézi: RENNER, 1915. 121.

¹⁰⁴ MACKENSEN, 1938. 148.

¹⁰⁵ MACKENSEN, 1938. 152. „Aus den eingehenden Meldungen entnahm ich die Gewissheit, daß ich einen entscheidenden Sieg erfochten habe.”

¹⁰⁶ MACKENSEN, 1938. 153. „Die österreichischen Truppen haben sich in den Kämpfen gut geschlagen. Es ist eigenartig, wie die Nähe der Pickelhaube auf ihre Haltung im Gefecht wirkt.”

¹⁰⁷ MACKENSEN, 1938. 156.

az orosz utánpótlás. Május végén maga a tábornok is kénytelen volt megállapítani, hogy még mindig kétszeres túlerővel kénytelenek szembenézni, és az orosz embertartalékok kimeríthetetlenek.¹⁰⁸ Ennek megfelelően a központi hatalmak, de különösen az osztrák-magyar haderő veszteségei igen magasak voltak, így például a Mackensen parancsnoksága alatt harcoló kassai honvédhadosztály május eleji 14 ezer puskányi létszáma a hónap végére 2600-ra apadt.¹⁰⁹ Május 28-án – nem kis mértékben a cseh katonákból álló 36. gyalogezred árulása miatt – megakadt a 4. osztrák-magyar hadsereg előrenyomulása, így Mackensennek a segítségükre kellett sietnie. Ennek kapcsán megjegyezte, hogy legszívesebben csak német csapatokat látna parancsnoksága alatt – kijelentését többször volt kénytelen megismételni a háború folyamán.¹¹⁰ A gorlicei áttörés közvetlen következménye Przemysl erőrendszerezének visszafoglalása volt. A sikerben jelentős szerepet játszottak a német műszaki alakulatok; Mackensen a megszokott gőg hangján jelentette ki, hogy „Przemysl bevétele olyan fégyvertény, amelyet csak a porosz szellemben nevelt csapatok voltak képesek végrehajtani.”¹¹¹ Az erőd visszafoglalásakor kisebb sűrűlódás támadt Mackensen és az AOK között, ugyanis a vezérrezdes bajor csapatai vonultak be elsőként a Monarchia által március 22-én feladott Przemyslbe.¹¹²

A győzelem következményeként Mackensent óriási megtiszteltetés érte: Ferenc József a 10. k. u. k. huszárezred másodtulajdonosává tette.¹¹³ A gorlicei áttörés a Monarchia első jelentős győzelmét jelentette a háború folyamán, nem véletlenül jegyezte föl a következőket az OHL német tábornoka, August von Cramon, emlékiratában a győzelemmel kapcsolatban: „Csak aki átélte a kárpáti csata utáni mélyleges depressziót, az tudja igazán megérteni, mit jelentett Gorlice: a megszabadulást a szinte már elviselhetetlen nyomás alól, a fellélegzést a legsúlyosabb gondok szorongatásából, a bizalom visszatérését és a győzelem kilátásának felragyogását.”¹¹⁴ Ugyanakkor a győzelmet beárnyékolta

¹⁰⁸ MACKENSEN, 1938. 161–162. „Das Menschenmaterial der Russen ist wirklich unerschöpflich. Wir haben trotz der ungeheueren Verluste, die sie an Gefangenen, Toten und Verwundeten erlitten haben, wieder eine Übermacht uns gegenüber, die ich auf das Zweifache unserer Stärke schätze.”

¹⁰⁹ JULIER, 1933. 113.

¹¹⁰ MACKENSEN, 1938. 164.

¹¹¹ MACKENSEN, 1938. 167. „Die Einnahme von Przemysl ist eine Waffentat, die nur in preußischem Geist erzogene Truppen vollbringen konnten [...]”

¹¹² KOCSIS, 2001. 95.

¹¹³ Az ezred eredeti tulajdonosa, egyben névadója III. Frigyes Vilmos porosz király (1797 és 1840 között uralkodott) volt.

¹¹⁴ GALÁNTAI, 1980. 258.

az a tény, hogy Olaszország május 23-án belépett a háborúba az antant oldalán, így a Monarchia három fronton volt kénytelen harcolni. Délnyugati határainak védelmére jelentős osztrák–magyar erőket kellett elvezényelni a keleti frontról, és így a gorlicei áttöréssel indult offenzíva is veszített lendületéből.

Ebben a helyzetben a cári hadsereg végül is elkerülte a megsemmisítő vereséget, így a központi hatalmak eredeti célja – különbéke kötése Oroszországgal – megghiúsult. A német hadvezetésben egyébként ambivalens módon viszonyultak a tervezett különbékéhez. Mackensen – a vezérkar többségi álláspontjával összhangban – egyik márciusi levelében kifejtette, hogy csak olyan békét tudna elfogadni, amely eredményeiben arányban áll a német katonák hozta áldozattal. Egy – az offenzíva előtt néhány héttel kelt – levelében pedig annak az aggodalmának adott hangot, hogy egy korai békekötés néhány év múlva ismét háborúhoz vezetne, amelyet Németország kedvezőtlenebb feltételekkel vívhatna meg, mint a mostanit.¹¹⁵

A központi hatalmak erői június 22-én Lemberg városát is visszafoglalták, jóllehet előrenyomulásukat a június eleje óta tartó hőség és a koleraveszély egyaránt hátráltatta.¹¹⁶ A győzelem révén Mackensent tábornaggyá léptették elő, és a marsallbot elnyerése hűen kifejezte azt a tényt, hogy a Gorlicénél indított offenzíva taktikai szempontból teljes sikerrel végződött. Július elején a támadás fő csapásirányát megváltoztatták: a Mackensen rendelkezésére álló erők (a német 11., illetve a Bug-hadsereg, valamint az 1. és 4. osztrák–magyar hadsereg) észak–északnyugati irányban indítottak offenzívát. A támadásban részt vevő katonákra rendkívül pozitívan hatott az a tény, hogy a harcok színtere az ellenség területére tevődött át.¹¹⁷ A hadművelet július 15-én kezdődött, és eredményeként 31-én elesett Lublin. Jóllehet az orosz ellenállást viszonylag könnyen megtörték, Mackensenék aggodva konstataáltak, hogy több amerikai lőszerszállítmány jutott kezükre a keleti front ezen szakaszán.¹¹⁸ A német katonák gúnyosan csak „amerikai semlegesgránátok” nevezték a főleg Arhangelszk felől érkező tengerentúli hadianyagot.¹¹⁹ Ezzel párhuzamosan nyugatról a 9. hadsereg

¹¹⁵ SCHWARZMÜLLER, 2001. 103.

¹¹⁶ MACKENSEN, 1938. 172.

¹¹⁷ BERGHAUS, 1916. 54. „Mackensens neue Front zielt nach Norden. Wohin die Reise gehen soll – ob nach Lublin, Warschau, Sibirien – einerlei: nordwärts führt der Weg nach Rußland!”

¹¹⁸ MACKENSEN, 1938. 193.

¹¹⁹ BERGHAUS, 1916. 40. Az Egyesült Államok – semlegessége mellett – az antantot jelentős hadianyag-szállításokkal látta el a háború kezdete óta, gondoljunk például a Lusitania fedélzetén szállított lögyapokra!

is győztesen tört előre, így Varsót is elfoglalták a németek. A diadal idején Mackensen arról írt, hogy a város bevétele nagy hatást gyakorolt a világra.¹²⁰

A tábornagy csapatai augusztus 26-án Brest-Litowskot is elfoglalták; ezzel Orosz-Lengyelország döntő része elveszett a cár számára. A várost a visszavonuló orosz erők felgyújtották; a pusztulást látva Mackensen Moszkva 1812-es állapotával vetette össze a város helyzetét.¹²¹ A tábornagy szeptember elején – a háború kezdete óta először – egyhetes szabadságban részesült. A hadjárat diadalmas befejezéséért a gorlicei győztes megkapta a Fekete Sas érdemrendet, amely Poroszország legmagasabb érdemrendje volt.¹²² Bár a német propagandában nem kapott olyan hangsúlyt Mackensen galíciai tavaszi és nyári hadjárata, mint a tannenbergi siker, előbbi (hatását tekintve) mégis sokkal végzetesebbnek bizonyult az Orosz Birodalom számára.¹²³ A tábornagy egy világbirodalom alapjait rengette meg, így túlzás nélkül állítható, hogy jelentős módon hozzájárult a cár bukásához.

Mindezzel párhuzamosan Mackensen népszerűsége is óriásira nőtt, Cramon tábornok leírása szerint: „a hátszágban és Bécsben Mackensen neve közzsájon forgott, és úgy ünnepelték, mint még előtte senkit.”¹²⁴ Németországban szinte szállóigévé vált az „*unser Mackensen*” (mi Mackensenünk) kifejezés, ehhez az is hozzájárult, hogy a nem arisztokrata származású tábornagy társadalmi státusa, felemelkedése miatt is igen népszerű volt a köznép körében.¹²⁵

A szerb hadjárat

Mackensent 1915 szeptemberében újabb fontos feladattal bízta meg az OHL; a főbb célkitűzéseket maga II. Vilmos császár közölte: „Döntő csapást kell mérni a szerb hadseregére és meg kell nyitni, illetve biztosítani kell Belgrádon és Szófián át az összeköttetést Konstantinápolyal.”¹²⁶ A feladat gyors végrehajtása azért

¹²⁰ MACKENSEN, 1938. 199.

¹²¹ MACKENSEN, 1938. 206. „Moskau wird 1812 kaum so von den Russen selbst zerstört gewesen sein wie jetzt Brest-Litowsk.” Vö. BERGHAUS, 1916. 104.

¹²² MACKENSEN, 1938. 209. „Ich habe die höchste militärische Charge erlangen, den höchsten Orden erhalten [...]”

¹²³ SCHWARZMÜLLER, 2001. 118.

¹²⁴ MACKENSEN, 1929. 34. „Im Hinterlande und in Wien war der Name Mackensen in aller Munde, und er wurde gefeiert wie keiner zuvor.”

¹²⁵ LANGE, 1935. 5.

¹²⁶ MACKENSEN, 1938. 210. „Die serbische Armee ist entscheidend zu schlagen, und die Verbindung über Belgrad und Sofia mit Konstantinopel zu öffnen und zu sichern.”

volt égetően fontos, mert a Török Birodalomnak utánpótlást kellett biztosítani ahhoz, hogy eredményesen harcolhasson Gallipolnál, a Kaukázus térségében és Mezopotámiában. Németország diplomáciai sikert ért el azáltal, hogy Bulgáriát rá tudta venni a központi hatalmakhoz való csatlakozásra. Szófia a második Balkán-háborúban elszenvedett vereséggért kívánt revansot venni, emellett a központi hatalmak 200 millió márká segélyt biztosítottak számára. Mackensen főhadiszállását szeptember 18-án, Temesvárról állította fel, ahol óriási ünneplő tömeg fogadta a jelentős hírnevet szerzett tábornagyot.¹²⁷

A Bevezetésben már említett polgármester – Geml József – révén Mackensen temesvári tartózkodásának közel egy hónapját alaposan ismerjük, ezen időszak alatt a tábornagy gyakorlatilag a bánáti városból vezényelte a szerb hadjáratot. Munkarendje szerint kora reggeltől fél 9-ig, majd 11 és 13 óra között, valamint délután 3 és 8 óra között dolgozott. Vasárnap – szokása szerint – rendszeres látogatója volt az evangélikus istentiszteletnek, amelyen aktívan vett részt, sőt a késők miatt elrendelte, hogy a szertartás kezdete után a templomajtót zárják be.¹²⁸ A mackenseni karizma néha még túlzásokra is ragadtatta a tábornaggal kapcsolatban lévő körét: „A szigorú kötelességérzet, vasszorgalom, a german öserő, jellemzilárdság, lovagiasság, nyíltszívűség mintaképének ismertük ezt a nagyműveltségű, mély tudású férfiút, aki 67 éves kora dacára most is egészséggel, duzzadó fiatalos egyenes tartásával, nyugodt és mégis határozott fellépésével öszbevegyült göndör haja és erős szemöldöke által markirozott érdekes fejével hódolatra és tiszteletre készített [...]”.¹²⁹ – vélekedett a szász származású polgármester.

A temesvári főhadiszálláson kidolgozott tervek szerint a központi hatalmak 10 német és 4 osztrák–magyar hadosztállyal indítottak támadást északról október 7-én, míg a bolgárok kelet felől 6 divízióval kezdtek offenzívába október 16–17-én.¹³⁰ Ezzel az erővel szemben a szerbek 11 gyalog- és 1 lovas hadosztályt tudtak felsorakoztatni. Eredetileg öt nappal korábban lépett volna a háborúba Szófia, de a mozgósítás késett. Mackensen ennek kapcsán feljegyezte, hogy „a szövetségben vívott háborúk mindig tartogatnak meglepetéseket az érdekelte felek számára. Az osztrákokkal szerencsésen elsimítottam ezeket a sűrűlódásokat, most pedig a bolgárokkal kell megbirkóznom.”¹³¹ Mackensen hadműveletének

¹²⁷ MACKENSEN, 1938. 211.

¹²⁸ GEML, 1916. 34–35.

¹²⁹ GEML, 1916. 30.

¹³⁰ GALÁNTAI, 1980. 272.

¹³¹ MACKENSEN, 1938. 226. „Koalitionskriege beschieren den Beteiligten immer Überraschun-

kulcsfontosságú része volt az al-dunai átkelés gyors végrehajtása, amelyre heves tűzérzségi előkészítés után – a szerb állásokat német 42 cm-es mozsárágyúk, az ún. Kövér Berták és Zeppelin léghajók is bombázták – több ponton került sor, a főerők Fehértemplomnál hajtották végre a manővert október 6–7-én.¹³²

A nem mindennapi fegyvertényt a tábornagy ismét visszafogottan értékelte, kiemelve Isten kegyelmét, a szerencséjét és azt a tényt, hogy magát az átkelést „derék katonái” hajtották végre.¹³³ Két nappal később elesett Belgrad, a szerb főváros bevételéről Mackensen úgy vélekedett, hogy az fontosabb politikai, mint katonai szempontból.¹³⁴ A közel kétszeres tűzérzségi fölényben¹³⁵ lévő központi hatalmak csapatait a szerb védelem tovább nem tudta feltartóztatni, mindezzel együtt a bolgár támadás pecsételte meg a védők sorsát. A német főparancsnok elismerően nyilatkozott az új szövetséges katonai teljesítményéről, ugyanakkor megjegyezte, hogy taktikai téren rengeteg hiányosság tapasztalható a bolgár hadseregben.¹³⁶ Bátorságuk alapján azonban úgy vélte, hogy joggal lehet őket „a Balkán poroszainak” nevezni.¹³⁷

Október 25-én Mackensen megállapította, hogy a szorult helyzetbe került szerb haderő semmilyen antant támogatásra sem számíthat.¹³⁸ November 1-jén elesett Kragujevac, Szerbia hadipari központja; Mackensen erői ekkor már a szerb hadsereg bekerítésén fáradoztak. Az ellenség demoralizálódását hűen érzékelteti egy fogságba esett szerb tiszt nyilatkozata, aki kijelentette, hogy „a német katonák meghódítják a világot, támadásuknak nem lehet ellenállni.”¹³⁹ Bár észrevehetjük a propagandisztikus mondanivalót Mackensen történetében, még sincs okunk a forrás hitelességét kétségbe vonni, mert a szerbek helyzete valóban kritikusra fordult 1915 őszén. A bolgárok november 5-én elfoglalták Ništ, ezzel a központi hatalmak kezére került a Berlin–Konstantinápoly–vasútvonal

gen. Mit den Österreichern habe ich diese Reibungen ja glücklich überwunden, nun muß ich auch noch mit den Bulgaren fertig werden.”

¹³² MACKENSEN, 1938. 222.

¹³³ GEML, 1916. 22.

¹³⁴ MACKENSEN, 1938. 223.

¹³⁵ Deutschland, 1970. 103. A központi hatalmak 1400 lövegével szemben a szerbek 654 löveget tudtak kiállítani.

¹³⁶ MACKENSEN, 1938. 228.

¹³⁷ MACKENSEN, 1938. 247. „Mit Recht nennt man in dieser Beziehung die Bulgaren ‚die Preußen des Balkans’.”

¹³⁸ MACKENSEN, 1938. 230. „Ich glaube nicht, daß die Franzosen und Engländer ihnen wirklich Hilfe bringen werden, von den Italienern gar nicht zu reden.”

¹³⁹ MACKENSEN, 1938. 233.

teljes szakasza,¹⁴⁰ és ez a tény új lendületet adhatott a német imperializmus közel-keleti „*Drang nach Osten*” programjához is. Szerbia gyors meghódítása a központi hatalmak legsikeresebb mozgóháborúja volt, a siker záloga abban rejlett, hogy a támadó ékek nem törődtek a hegyekbe visszahúzódó szerb csapatokkal, hanem a folyóvölgyekben folytatta az előrenyomulást elvágta az ellenséget utánpótlásától. Mackensen a szerb csapatok bekerítésében és felszámolásában már felhasználhatta az első vonalbeli szolgálatra kevésbé megfelelő tartalékos és népfelkelő alakulatokat is.

Mackensen a hadjáratot tovább folytatta volna a Szalonikiben gyülekező angol–francia haderő ellen is, de ebben több tényező akadályozta. Novemberben az időjárás következtében Szerbia sártengeré változott, az előrenyomulás lelassult. Emellett a bolgár és a német erők összetorlódtak a Morava völgyében, egymást is akadályozva a támadásban. Emiatt a szerb hadsereg teljes bekerítése sem sikerült, mintegy 100–120 ezer katona dél–délnyugati irányban elhagyta az országot. A szerb veszteség még így is szörnyű volt: 100 ezer katona halt vagy sebesült meg, 160 ezren pedig fogságba estek.¹⁴¹ A német–osztrák–magyar csapatok 30 ezer embert veszítettek; a gorlicei győztes eleinte 40 ezerre becsülte a megmenekült szerbek számát. A civilek – különösen a nők – szenvedése minden képzeletet felülmúlt, és Mackensen ezért ismét az ellenség „a magukat bizsionságba helyező, fő gonosztevőit, félig képzett briganti újságíróit és a kormányban lévő sovínisztáit” tette felelőssé, hozzátéve, hogy csapatai „minden tőlük telhetőt” megtettek a szerb lakosság sorsának enyhítéséért.¹⁴²

Azt mind az OHL, mind Mackensen túl későn mérte föl, hogy a görögországi angol–francia erők meg nem támadása, valamint a szerb haderő jelentős részének megmenekülése veszélyes antant erőkoncentrációt rejt magában. Bár a világháború alapvetően a nyugati fronton dőlt el, 1918-ban a balkáni antant támadás hatására volt kénytelen fegyverszünetet kérni Németország összes szövetségese. A két világháború között Mackensen védte a vezérkar álláspontját: szerinte a központi hatalmak politikai okokból sem kívánták megsérteni Görögország semlegességét. Ráadásul – bár a központi hatalmak kétszeres erőfölénnyel rendelkeztek 1916 elején a Balkánon – a tábornagy heves, kemény

¹⁴⁰ MACKENSEN, 1938. 234. „[...] der Schienenweg nach Sofia und Konstantinopel ist in unserer Hand.”
¹⁴¹ GALÁNTAI, 1974. 223.

¹⁴² MACKENSEN, 1938. 241. „Ich habe Mitleid mit dem Volk, namentlich mit den Frauen. Was unserserseits geschehen kann, deren Los zu erleichtern, geschieht. Die Hauptübeltäter, die halbgelbten Pressespiraten und die Chauvinisten in der Regierung, haben sich natürlich in Sicherheit gebracht.”

küzdelmeket prognosztizált az antant erők ellen. Ezt pedig a nagy nyugati támadásra készülő Falkenhayn vezérkari főnök nem támogatta.¹⁴³ Szerbia meghódításért és mivel más kitiűntetés már nem maradt számára, Mackensen a 129. német gyalogezred tulajdonosává tették. A tábornagy megjegyezte, hogy egy más fegyvernemnél (lovasság) szolgált, nem nemesi születésű katona ekkora kitiűntetésben korábban még nem részesült.¹⁴⁴

1916. január–augusztus között, miközben a nyugati fronton soha nem látott méretű öldöklés folyt, a balkáni front nyugodt és csendes volt. Falkenhayn az összes nélkülözhető német erőt a verduni erőrendszer ostromához összpontosította, így számos egységet nyugatra vezényeltek a Balkánról és a keleti frontról. Folyamatos csapatkivonások után tavasszal a macedóniai fronton 2 német és 12 bolgár hadosztály állt Mackensen parancsnoksága alatt.¹⁴⁵ 1916 nyarán kritikusra fordult a központi hatalmak helyzete. Falkenhayn erői a francia erőkkel párhuzamosan fogyatkoztak a verduni vérszivattyúban, míg Conrad dél-tiroli offenzívája elakadt. Ekkor az antant jelentős ellentámadásokat indított. Különösen súlyos csapást mért a Monarchiára Brusilov offenzívája: mintegy 600 ezer főre tehető az osztrák–magyar veszteség.¹⁴⁶ Júliusban az antant Somme menti ellentámadása nyomán egy újabb felőrlő ütközetben ismét védekezésre kényszerült a német hadsereg a nyugati fronton. Az augusztus 4. és 16. között vívott 6. isonzói csatában pedig az olaszok értek komoly győzelmet Görz (Gorizia) elfoglalásával.

E gyilkos ütközetek idején a balkáni hadszíntér jelentősége igen csekély volt a küzdő felek szemében. Mackensen egyik januári feljegyzésében elkeseredetten állapította meg, hogy a Balkán nemcsak a közlekedési viszonyok, hanem sok minden más tényezőt tekintve sem közép-európai hadszíntér.¹⁴⁷ Bár a rendelkezésére álló erővel stabilan tartani tudta a frontvonalat, támadásra nem volt lehetősége. A tábornagy így rezignáltan állapíthatta meg: „*Meg van kötve a kezem, nem tesszünk semmit, ellenségünk pedig ugyanígy viselkedik.*”¹⁴⁸ Az antanterők csak augusztusban indítottak a macedóniai frontszakaszon

¹⁴³ MACKENSEN, 1938. 255., 259–261.

¹⁴⁴ MACKENSEN, 1938. 244.

¹⁴⁵ Deutschland, 1970. 345.

¹⁴⁶ SZIJJ–RAVASZ, 2000. 90.

¹⁴⁷ MACKENSEN, 1938. 252. „Der Balkan ist, was seine Verkehrsverhältnisse und noch vieles andere anlangt, kein mitteleuropäischer Kriegsschauplatz.”

¹⁴⁸ MACKENSEN, 1938. 268. „Mir sind die Hände gebunden, wir tun nichts, und unser Gegner verhält sich ebenso.”

kisebb erőlelkű támadásokat; a korlátozott hadművelettel már a leendő szövetséges – Románia – hadba lépését akarták támogatni.

A Bruszilov-offenzíva idején felmerült az OHL-ben, hogy Mackensent ismét átvezénylik a keleti frontra. Végül Hindenburg és Conrad tiltakozása miatt ez nem valósult meg, mivel előbbi tartott a gorlicei győztes további presztízisének erősödésétől, míg utóbbi a német dominancia újabb megnyilvánulását látta volna a tábornagy áthelyezésében. Ugyanakkor Mackensen tehetséges vezérkari főnökét, Hans von Seecktet az orosz frontra küldték a k. u. k. 7. hadsereghez. Seeckt az előző év márciusa óta szolgált ebben a beosztásban Mackensen alatt, így döntő szerepe volt az 1915-ben elért győzelmek kivívásában.¹⁴⁹ Gorlicénél például az 1914-ben, a soissons-i frontátjárásánál szerzett ismereteit kamatoztathatta.¹⁵⁰ Seeckt halálának évében, 1936-ban, egyik Mackensenhez írt levelében a közösen elért sikereket így idézte fel: „Azok az idők, amelyekben *Tábornagy Úr vezetése alatt tevékenykedhettem, életem csúcspontját jelentették.*”¹⁵¹

A román hadjárat

1916 júliusára az AOK számára többé-kevésbé nyilvánvalóvá vált, hogy Románia az antant oldalán be fog lépni a háborúba. Az OHL elkészítette tervét erre az esetre, amelyekben Mackensennek döntő szerepet szántak egy Bulgária felől indítandó ellentámadás vezetésével.¹⁵² Ugyanakkor Falkenhayn nem bízott az osztrák–magyar hírszerzés jelentéseiben, így nem küldött erősítést az erdélyi határ védelmére.¹⁵³ Ennek ellenére nyilvánvaló volt, hogy román támadás esetén német segítségre szorul a végsőkig kimerült osztrák–magyar hadsereg, amely az összeomlás szélére került az 1916-os orosz és olasz offenzívák következtében.

A segítségnek magas ára volt: szeptember 6-án megállapodás jött létre Németország és Ausztria–Magyarország között, miszerint „a jövőbeni bolgár–német–osztrák–magyar–török hadműveletek egységes vezetésének biztosításáért *Öfelsége a német császár átveszi a központi hatalmak és szövetségeseik*

¹⁴⁹ MACKENSEN, 1938. 273–274.

¹⁵⁰ MACKENSEN, 1929. 33. A várost 1914. szeptember 1-jén foglalták el a németek.

¹⁵¹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 133. „Die Zeiten, in denen ich unter des Herrn Generalfeldmarschalls Führung wirken durfte, waren der Höhepunkt meines Lebens.”

¹⁵² MACKENSEN, 1938. 280.

¹⁵³ KOC SIS, 2001. 135–136.

hadműveleteinek fővezérletét.”¹⁵⁴ Ennek megfelelően az osztrák vezérkarnak német alárendeltségben kellett harcolnia, a Monarchia függése tovább nőtt. A helyzetet súlyosbította, hogy Románia hadba lépése révén elméletileg fennállt a veszély, hogy a Sarraill tábornok vezette balkáni antant erők és a román–orosz hadsereg egyesül, így az antant ismét leválasztotta volna Bulgáriát és a Török Birodalmat Németországtól és Ausztria–Magyarországtól.¹⁵⁵ Mivel azonban a román támadás fő iránya Erdély volt, továbbá a szaloniki antant erők létszáma is elégtelennek bizonyult a macedóniai áttöréshez, ezek a félelmek végül nem igazolódtak.

A román csapatok augusztus 27-én törtek be Erdély területére, a támadásban három – az 1., a 2., illetve a 4. – hadsereg vett részt. Mindeközben a 3. hadsereg a bolgár határ mentén foglalt el védelmi állást. A románok összesen 600 ezer katonával és 1300 löveggel rendelkeztek, és abszolút létszámfölényben támadhattak, minthogy a Monarchia Erdélyben mindössze 34 ezer embert és 76 löveget tudott állomásoztatni.¹⁵⁶ A Bulgáriában ellentámadásra készülő Mackensen-hadsereg 7 divízióból (bolgár és török egységekből, valamint a 219. német gyaloghadosztályból) épült fel. Ebből, valamint a Tosev tábornok vezette 3. bolgár hadseregből, illetve az osztrák–magyar Dunaflotillából alakította meg új hadseregcsoportját Mackensen.¹⁵⁷ A román támadás erdélyi kivédésével a vezérkari főnöki tisztségből „frissen leváltott” Erich von Falkenhaynt bízták meg, parancsnoksága alá rendelve a 9. német hadsereget. A Mackensen-seregcsoportnak azonnal támadnia kellett, mert az elterelésnek Falkenhayn óriási jelentőséget tulajdonított.¹⁵⁸ A gorlicei győztes augusztus 29-én főhadiszállását Úszkübből (Skopje) Tirnovóba helyezte át, és felkészült a támadásra. Magabiztosan jegyezte fel: „*Meg fogunk birkózni [Ferdinánd király] románjaival, de a harcok új és súlyos vérdíjakba kerülnek.*”¹⁵⁹ Augusztus végének krónikájához tartozik, hogy Falkenhayn leváltása után felmerült a gondolat a német

¹⁵⁴ GALÁNTAL, 1974. 274.

¹⁵⁵ KOC SIS, 2001. 140.

¹⁵⁶ GALÁNTAL, 1980. 305.

¹⁵⁷ SZIJJ–RAVASZ, 2000. 442.

¹⁵⁸ MACKENSEN, 1938. 281. „[...] daß ein Schlag gegen die rumänischen Kräfte in der Dobrukscha, wenn er schnell genug, also schon in den allnächsten Tagen geführt werden könne, von ungemainer Bedeutung für die Gesamtlage wäre.”

¹⁵⁹ MACKENSEN, 1938. 282. „Wir werden auch mit seinen Rumänen fertig werden, aber die Kämpfe werden neue und schwere Blutopfer kosten und – Zeit!”

politikai körökben, hogy Hindenburg mellett Mackensen irányítsa az OHL munkáját, a tervet azonban a földi győztes II. Vilmos iránti túlzott lojalitása, valamint apolitikus magatartása miatt elvetették.¹⁶⁰

A tábornagy dobudzsai ellentámadása szeptember 2-án kezdődött. A román erők nem tudták tartani az 1913-ban megszerzett dél-dobudzsai síkságot, ám súlyosabb csapást jelentett, hogy a bolgár erők (1., 4., egyharmad 6. gyalog-, 1. lovas hadosztály) szeptember 6-án elfoglalták Tutraiban erődjét, majd 9-én Szilisztra is hasonló sorsra jutott, így a központi hatalmak kijutottak az Al-Dunához ebben a szektorban. Mackensen beszámolója szerint a központi hatalmak csapatai az első héten, ezen a frontszakaszon mintegy 12 ezer románt ejtettek hadifogságba, akik között 300 tiszt volt. Ezenfelül több mint 60 löveg és más hadfelszerelés is a támadók kezére jutott.¹⁶¹ A kudarcok hatására a román 3. hadsereg éléről leváltották Aslan tábornokot, helyére Averescut nevezték ki. Mackensen azonban nemcsak az ellenség, hanem ekkor már bolgár szövetségeseinek teljesítményéről is lesújtóan nyilatkozott, például szeptember 11-én ezt írta: „a bolgárok most leginkább babérjaikon szeretnék ülni, ahelyett, hogy menetelnének.”¹⁶²

Szeptember 16-án nagy meglepéssel konstataálhatta, hogy a hadjárat eredményes, mert „már hatást gyakoroltunk az erdélyi frontra annak tehermentesítésével, ezért találunk az elfogottak között olyan ezredhez tartozókat, akiket a lehető leggyorsabban hoztak át ide vasúttal.”¹⁶³ Október 1-jén a románok megkísérelték átörést végrehajtani az Al-Dunán, de támadásuk kudarcba fulladt Rjahovónál, a központi hatalmak sikerében jelentős szerepet játszott az osztrák–magyar Dunaflotilla is, amely – áttörve az ellenség aknazárán – szétbombázta a román pontonhidat.¹⁶⁴ Mackensen mindazonáltal elégedetlen volt az előrenyomulás mértékével, többször találkoznak feljegyzéseiben effajta mondatokat: „Szerencsések azok tábornokok, akiknek csak német csapatokat kell vezényelniük!”¹⁶⁵ A tábornagy úgy értékelte, hogy ezen a frontszakaszon egy

¹⁶⁰ SCHWARZMÜLLER, 2001. 134.

¹⁶¹ MACKENSEN, 1938. 286.

¹⁶² MACKENSEN, 1938. 287. „Die Bulgaren möchten jetzt am liebsten auf ihren Lorbeeren ruhen, statt zu marschieren.”

¹⁶³ MACKENSEN, 1938. 288. „Schon jetzt haben wir entlastend auf die Front in Siebenbürgen gewirkt, denn unter den Gefangenen befinden sich solche von Regimentern, die eiligst von dort mit der Eisenbahn herangeholt worden sind.”

¹⁶⁴ JULIER, 1933. 193.

¹⁶⁵ MACKENSEN, 1938. 292. „Die glücklichen Generale, die nur deutsche Truppen zu führen haben!”

német ezred is többet ér, mint egy idegen hadosztály.¹⁶⁶ Valóban, a dobudzsai harcok során igazi nemzetközi konfliktusról beszélhetünk, hiszen a bolgár–német–török csapatokkal szemben az oroszok által támogatott románok néztek farkasszemet.¹⁶⁷ A szorult helyzetben lévő román hadsereg tehermentesítésére Sarrail október 12-én támadást indított a macedóniai fronton, de az offenzíva hamar összeomlott.¹⁶⁸ Így a goriceai győztes október 21-én áttörte a dobudzsai frontot, és másnap Constanța is elesett. A győzelem következményeként a 129. porosz királyi gyalogezred – amelynek 1915 óta volt tulajdonosa Mackensen – felvette a tábornagy nevét.¹⁶⁹

Am a központi hatalmak romániai sikersorozatának ezzel még nem volt vége. Mackensen, miután megszálltatta a dobudzsai frontvonalat, legjobb erőt Havasalföld nyugati része felé vezényelte, hogy – a háború folyamán másodszor – átkeljen a Dunán. Az újonnan felállított Duna Hadsereg november 23-án sűrű ködben hajította végre a feladatot. Mint azt maga a tábornagy is megjegyezte, óriási szerencsésük volt az átkelés folyamán (a románok „nem vették észre” az átkelési műveletet), így este az északi parton már 17 zászlóalj állomásozott 80 géppuskával és három üteggel. A román védelem teljesen megzavarodott, ennek másik oka von Falkenhayn előretörése volt; a korábban Erdélyre támadó román erők is védekezésre kényszerültek. November 30-án Mackensen parancsnoksága alá rendelték a 9. hadsereget, és az OHL meghatározta a feladatot: a román hadsereg szétverését és Bukarest elfoglalását.¹⁷⁰ Ugyanezen a napon a Duna Hadsereg balszárnya kritikus helyzetbe került, mert az addig hátráló románok az Argeș folyónál megpróbálták feltartóztatni az előretörő ellenséget, és váratlanul ellentámadásba mentek át.¹⁷¹ A 219. gyaloghadosztály négy napon keresztül hősiiesen védekezett, amíg bajtársaik ellenakciói megakasztották a román előretörést. Ezután a védekező román hadsereg számára nem maradt más választás, mint a visszavonulás, és mivel az ellenállás értelmetlennek tűnt, a román vezetés nyílt várossá nyilvánította Bukarestet.

A kiürített városba Mackensen – hadseregét megelőzve – december 6-án, 67. születésnapján mindössze három tiszt kíséretében vonult be, nem kis vakmerőségről téve tanúbizonyságot. Akcióját később élete utolsó

¹⁶⁶ SCHWARZMÜLLER, 2001. 137.

¹⁶⁷ STONE, 1984. 1717.

¹⁶⁸ Deutschland, 1970. 522.

¹⁶⁹ MACKENSEN, 1938. 296.

¹⁷⁰ MACKENSEN, 1938. 302.

¹⁷¹ Deutschland, 1970. 524.

huzárcsínyként értékelte.¹⁷² A hadműveletek ezután az Al-Duna biztosítása, valamint a román hadsereg üldözése miatt folytatódtak, még karácsonykor sem szüneteltek a harcok. Mackensen igen rosszul viselte, hogy ezeken az ünnepnapokon támadási parancsokat kellett adnia. A román hadsereg végül a Szeret vonalán tudta állásait biztosítani orosz támogatással, egyben elkérülve az ország teljes megszállását. Veszteségei azonban borzalmasak voltak: mintegy 150 ezer katona volt a véres veszteség, 150 ezren pedig hadifogságba estek. A hadsereg demoralizációjára jellemző, hogy a központi hatalmak 350 ezer (!) puskát, valamint több száz löveget zsákmányoltak. A központi hatalmak veszteségét Mackensen 200 ezer főre becsülte,¹⁷³ a németek közel 60 ezer embert veszítettek. A győzelem hatására Mackensen újabb kitüntetést kapott: II. Vilmos 1917. január 11-én a Vaskereszt nagykeresztjét adományozta neki.¹⁷⁴ Ezt a kitüntetést a porosz hagyomány szerint háborút eldöntő siker esetén adományozták. 1917 áprilisában pedig az egyik épülő cirkáló kapta meg a tábornagy nevét, bár a Mackensen hadrendbe állítását megakadályozta a 1918. novemberi összeomlás.¹⁷⁵ Jóllehet a romániai győzelem kétségtelenül nagy fegyvertény volt, Ludendorff rezignált megállapítása, miszerint a romániai siker ellenére a háború végső kimenetele szempontjából a központi hatalmak csak gyengébbek lettek, a későbbi események alapján végzetes módon beigazolódt.¹⁷⁶

A tábornagy a romániai hadjárat végén fogalmazta meg, hogy „a világháború egyre durvább alakot ölt. [...] A világháború vége nem látható előre.”¹⁷⁷ Mackensen – dacára annak, hogy nem a nyugati fronton szolgált – világosan látta a háború felőrlő jellegét. Ebből következően azt gondolta, hogy a harc csak az egyik fél teljes vereségével érhet véget, és mivel ekkor még töretlenül bízott a német diadalban, a központi hatalmak december 12-i különbéke-ajánlatát is szkeptikusan fogadta.¹⁷⁸ Mackensen győzelembe vetett

¹⁷² LANGE, 1935. 109.

¹⁷³ STONE, 1984. 1724.

¹⁷⁴ MACKENSEN, 1938. 321.

¹⁷⁵ SCHWARZMÜLLER, 2001. 140.

¹⁷⁶ Deutschland, 1970. 525. „Trotz unseres Sieges über das rumänische Heer waren wir in der Gesamtkriegsführung schwächer geworden.”

¹⁷⁷ MACKENSEN, 1938. 318. „Der Weltkrieg nimmt ja überhaupt eine immer rauhere Gestalt an. [...] Ein Ende des Krieges ist nicht abzusehen.”

¹⁷⁸ A központi hatalmak nem fogalmaztak meg konkrét feltételeket békeajánlatukban, amelyet az antant december 30-án utasított el. A németek elsősorban saját békepárti oldaluk meggyőzése érdekében fogalmazták meg a békeajánlatot, hogy ezzel is igazolják: az antant folytatni kívánja a háborút.

optimizmusát az is jelezte, hogy az Egyesült Államok 1917. áprilisi hadba lépése után is csak a háború idejének meghosszabbodásával, nem pedig német vereséggel számolt.¹⁷⁹

Románia, királya'

A világháború utolsó két évében (1917–1918) Mackensen jóval kevesebb katonai vállalkozásban vett részt, mint az előző évek folyamán. Feladata Románia katonai közigazgatásának vezetése lett. A tábornagy egyik legfontosabb kötelessége az ország nyersanyag-termelésének biztosítása volt, mivel a központi hatalmak Románia kőolaját és gabonáját saját hadigazdaságuk szolgálatába akarták állítani. A veszélyt felismerve egy angol katonai misszió hatalmas pusztítást végzett a román olajkutakban. Mackensen 800 millió márkára becsülte a veszteséget,¹⁸⁰ így 1917 elején az olajtermelés helyreállításán kellett fáradoznia. A román lakosság passzíván viselkedett a megszállás idején, sőt olyan vélemény is Mackensen fülébe jutott, hogy az országban csak német király idején volt rend és fegyelem. Ebben mindenki a Romániában uralkodó Hohenzollern–Sigmaringen-ház dicséretét látta, de amikor megkérdezték az illető románt, hogy pontosan kire gondolt, habozás nélkül kijelentette: „Mackensen királynak.”¹⁸¹ Egyébként maga a tábornagy is rokonszenvezett ezzel a hasonlattal: „Románia négyötöd részén, amely most a mi kezünkben van, jelenleg tehát Ferdinánd királyt helyettesítem.”¹⁸²

A tábornagy romániai „uralkodása” a hivatalos feladatok teljesítésén túl kellemes programokra is módot adott. Magas rangú vendégek fogadása idején többször tartottak medvevadászatot, de rendszeresen sor került kirándulásokra, hegymászásokra, erdélyi városnézésre is. Természetesen a tábornagy legkedvesebb színpadja, a rendszeres lovaglás sem maradtott el. Mackensen különösen szívesen időzött Brassóban, míg Bukarestben általában csak szombattól hétfőig tartózkodott.¹⁸³

¹⁷⁹ MACKENSEN, 1938. 338–339.

¹⁸⁰ MACKENSEN, 1938. 329.

¹⁸¹ MACKENSEN, 1938. 332. „Bei uns hat nur einmal Ordnung und Disziplin geherrscht, als wir einen deutschen König hatten. Auf die Frage, welcher König gemeint sei, wurde erwidert: König Mackensen.”

¹⁸² SCHWARZMÜLLER, 2001. 144. „In den vier Fünfteln Rumäniens, die jetzt in unserem Händen sind, vertrete ich also zur Zeit den König Ferdinand.”

¹⁸³ SCHWARZMÜLLER, 2001. 149.

A Havasalföldet megszállva tartó központi hatalmi erőket komoly veszély nem fenyegette. Az orosz polgári forradalomtól Mackensen a háború közeli végét várta, abban bízott, hogy a lengyelek és az ukránok megbízható ütközőállamokat fognak alkotni.¹⁸⁴ A harcok a Kerenszkij-offenzíva idején, 1917. július 24-én lángoltak fel újra, amelynek keretében a moldvai fronton is támadást indítottak az orosz–román erők, de számottevő eredményt nem értek el. Augusztus 6-án Mackensen egységei lendültek támadásba, de a kisebb sikerek ellenére a német hadvezetés leállította az offenzívát.¹⁸⁵ A románok újabb 21 ezer katonájukat veszítették el,¹⁸⁶ de moráljukra rendkívül jól hatott az a tény, hogy megállították a frontátöréseiről híressé vált tábornagy támadását. A védők sikere egyben az antant katonai misszió munkájának eredményét is igazolta, mivel ennek tisztjei irányították a román hadsereg újjászervezését. Mackensen elkeseredetten vette tudomásul, hogy felsőbb parancsra, más hadszínterekre való tekintettel állították le az előretörést,¹⁸⁷ miközben a moldvai gabonakészletekre égető szüksége lett volna az élelmiszerhiányban szenvedő központi hatalmaknak.¹⁸⁸

Mackensen augusztusi hadművelete az utolsó jelentős offenzívájának bizonyult a háború folyamán. Egy szeptember közepén kelt levelében ingerülten számolt be tehetetlenségéről: „Bárcsak ne gyengítették volna meg ennnyire! El tudtam volna indítani a lavinát, amely lökést adhatott volna az Oroszországgal és Romániával való különbékéhez.”¹⁸⁹ A bolsevik forradalom azonban hozzásegítette a központi hatalmakat a Romániával vívott háború lezárásához, mivel 1917 novembere után a moldvai román haderő helyzete is tarthatatlannak bizonyult. December 10-én a lasziban működő román kormány fegyverszünetet kötött a központi hatalmakkal.

Mackensen legfőbb feladata ezután a különbéke megkötése lett, amely több hónapnyi diplomáciai erőfeszítést vett igénybe. A kezdeti tárgyalásokat megkönnyítette, hogy a román tábornok és miniszterelnök, Averescu, akinek 3. hadseregére súlyos vereséget mért Mackensen 1916-ban, személyesen is ismerte a tábornagyot, mivel a háború előtt Berlinben volt katonai attasé.¹⁹⁰

¹⁸⁴ SCHWARZMÜLLER, 2001. 147.

¹⁸⁵ SZIJJ–RAVASZ, 2000. 475–476.

¹⁸⁶ JULIER, 1933. 219.

¹⁸⁷ MACKENSEN, 1938. 334–337.

¹⁸⁸ Deutschland, 1970. 616.

¹⁸⁹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 152.

¹⁹⁰ SCHWARZMÜLLER, 2001. 155.

1918 februárjától drasztikus csapathívónásra szánta el magát az OHL. Az átcsoportosítás része volt a keleti és a nyugati front között végrehajtott minőségi cserének, vagyis míg a fiatalabb, harcedzettebb korosztályokat Belgiumba és Franciaországba vezényelték, addig a tartalékosokat keletre küldték – mindez Ludendorff tavaszi offenzíváját készítette elő. Április 7-én Mackensen kényszerűen állapította meg, hogy hadseregcsoportja egyre zsugorodik, és egyre inkább népfelkelő alakulatokból felépülő megszálló hadsereggé válik.¹⁹¹

Március 5-én, a Bukarest melletti bufteai kastélyban a központi hatalmak előzetes békét kötöttek Romániával. Ferdinánd román király ezután németbarát politikuskokból új kormányt nevezett ki, így a végleges békeszerződés megkötése biztosított volt.¹⁹² Ugyanebben a hónapban IV. Károly a Katonai Mária Terézia-rend nagykeresztjével tüntette ki a tábornagyot, amely kitüntetésben a németek közül korábban csak császárok részesültek.¹⁹³ Május 7-én Románia aláírta a bukaresti békét, amelynek megszületésében Mackensen tárgyalásai is jelentős szerepet játszottak. Az ország nem nyerte vissza szuverenitását, mivel a központi hatalmak a gazdaság területén megőrizték az ellenőrzést: elsősorban az olajtermelés, a mezőgazdaság, a vasutak, illetve a dunai hajózás felügyelete által.¹⁹⁴ A háború végéig a központi hatalmak 1,141 millió tonna kőolajat, benzint és egyéb olajszármazékot szállítottak el Romániából, mintegy 1,83 millió tonna élelmiszer és takarmány mellett.¹⁹⁵ Emellett Bulgária a Duna-delta Szent György-ágáig annektálhatta Dobrudzsát, az Osztrák–Magyar Monarchia pedig 5636 km² nagyságú területet kapott Bukovinában, illetve a Kárpátokban.¹⁹⁶ Mackensen mintegy 110 ezer katonával továbbra is az országban maradt, amely haderőt immár hivatalosan is Romániai Megszálló Hadseregnek nevezték. Az állomány zömében 35 év feletti tartalékosokból állt, és nehézfegyverekkel egyáltalán nem rendelkezett.¹⁹⁷

1918 késő nyarán még egyszer felmerült Mackensen harcba küldése: egy kalandos elképzelés szerint szovjet-orosz és német erők közös (!)

¹⁹¹ MACKENSEN, 1938. 349. „Meine Heeresgruppe schrumpft immer mehr zu einer Besatzungsarmee zusammen, deren Masse Landsturmtruppen bilden.”

¹⁹² GALÁNTAI, 1974. 378.

¹⁹³ SCHWARZMÜLLER, 2001. 159.

¹⁹⁴ MACKENSEN, 1938. 352. „In vielen wirtschaftlichen Dingen behalten wir aber die Leitung. Das gilt besonders von der Ölgewinnung, der Landwirtschaft, den Eisenbahnen und der Donau-Schifffahrt.”

¹⁹⁵ Deutschland, 1970. 526.

¹⁹⁶ SZIJJ–RAVASZ, 2000. 94.

¹⁹⁷ MACKENSEN, 1938. 353.

hadseregcsoportját vezette volna a Fehér-tengernél partra szállt angol intervenciók ellen.¹⁹⁸ Az irreális tervből természetesen semmi sem lett, mivel hamarosan a pusztító létezésért kellett küzdenie a Mackensen-hadseregnek. Az 1918. szeptember közepén, a Balkánon indított antanttámadás hamarosan széttűzte a bolgár arcvonalat, így szeptember 29-én a tábornagy kétségbeesetten jegyezthette fel, hogy a balkáni front ilyen végzetesen gyors felbomlását senki sem gondolta volna 1916 elején.¹⁹⁹ A bolgár fegyverszünet után az antant csapatai gyorsan törtek előre, és október 21-én az Al-Dunánál már a franciákkal vívtak harcot a német csapatok. Mackensen ebben a helyzetben még mindig a háború folytatását kívánta, kijelentve, hogy akár egyedül is folytatja Németország a küzdelmet az ellenséges világgal szemben.²⁰⁰ Az OHL szintén a lehető leghosszabb ideig kívánta – tisztán gazdasági okokból – Romániát megtartani,²⁰¹ mivel a nyugati front ellátásához akarta fölhasználni az ország nyersanyagait.

A Mackensen-seregcsoport visszavonulása

Mackensen a világháború végén nyomasztó helyzetben találta magát. Annak ellenére, hogy a harctéren nem szenvedett vereséget, Ausztria–Magyarország padovai fegyverszünete után hirtelen ellenséges környezet vette körül. Mintegy 200 ezer – Romániában és Ukrajnában állomásozó – német katonát kellett hazaszállítani, miközben a *Vaterland* is a forradalom szélén táncolt. A jelentős szállítási és utánpótlási gondokkal küzdő tábornagy november–december folyamán seregei döntő részét meg tudta menteni az internálástól. Ennek ára azonban magas volt: az idős tábornok közel egy évig antant fogságban volt kénytelen élni – még a versailles-i béke aláírása után is. A sikeres visszavonulás és Mackensen önfeláldozó irányítása legendás hőssé tette a számtalan ütközetben győztes tábornokot, így – paradox módon – a két világháború között nem annyira a győztes csaták, hanem a lehetetlen körülmények között is végrehajtott modernkori *Anabasis* parancsnokát tisztelték benne.

A padovai fegyverszünet másnapján Mackensen aggódva vette tudomásul, hogy a magyarok minden összeköttetést elvágtak Németországgal.²⁰² Románia megszállása teljesen értelmetlenné vált, mert a kimenő olajszállító vonatokat

¹⁹⁸ SCHWARZMÜLLER, 2001. 163.

¹⁹⁹ MACKENSEN, 1938. 357.

²⁰⁰ MACKENSEN, 1938. 358–359.

²⁰¹ LUYKEN, 1920. 15. „Die Lage erfordert, daß wir Rumänien so lange wie möglich halten.”

²⁰² MACKENSEN, 1938. 360.

magyar területen megállították és kifosztották, így a német hadigépezet sem látta már hasznát a balkáni ország katonái és gazdasági ellenőrzésének.²⁰³ Ennek ellenére az OHL csak november 4-én adta ki Mackensennek a visszavonulási parancsot.²⁰⁴ November 9-én, az elkeserítő helyzet hatására, a tábornagy feljegyzéseiben már a későbbi törtéfelemélet alapvetései jelentek meg: a forradalmi hullámról egyértelműen a zsidóságot tette felelőssé, Ludendorff leváltását pedig katasztrófának, a hadsereg elárulásának, így a vég kezdetének látta.²⁰⁵ A tábornagy gondolatai, cselekedetei már a német fegyverletétel napján a csapatok mielőbbi hazaszállítására irányultak,²⁰⁶ magáról a compiegne-i fegyverszünetről csak 12-én, egy francia adó lehallgatása révén értesült.

A visszavonulás két fő csoportban történt: von Scholz tábornok egységei a Vöröstorony-szoroson keltek át, míg von Schoch generális katonái a Tömösi-szoroson keresztül vonultak vissza.²⁰⁷ A Szerbiában harcoló, október 31-én Mackensen parancsnoksága alá rendelt 11. német hadsereg von Steuben tábornok vezetésével visszavonulva Magyarországon bevonulózt, és a hadsereg csoport többi részétől függetlenül tért haza. A seregcsoport másik két része azonban nem volt ilyen szerencsés. A német katonák sem Havasalföldön, sem erdélyi útjuk első szakaszán nem tudták igénybe venni a vasútvonalakat megfellelő vagonok és fűtőanyag hiányában, így a közutakon, gyalogmenetben vonultak.²⁰⁸ A helyzetet súlyosbította, hogy már november közepén heves hóviharak tomboltak, a visszavonuló katonák szeme előtt ezért már-már a *Grand Armée* 1812-es sorsa lebegett.²⁰⁹

A fellépő nehézségek miatt teljesíthetetlennek bizonyult a padovai fegyverszünetkor, majd a belgrádi konvencióban megígért antantkövetelés, miszerint „a német csapatok magyarországi átvonulására és állomásozására 15 nap áll rendelkezésre a Diaz tábornokkal kötött fegyverszünet aláírása napjától (november 4. 15 óra) számítva.”²¹⁰ Külön problémát jelentett, hogy

²⁰³ LUYKEN, 1920. 21. „Die abrollenden Ötzüge für die deutsche Kriegswirtschaft wurden gehalten und geplündert.”

²⁰⁴ LUYKEN, 1920. 24.

²⁰⁵ MACKENSEN, 1938. 361.

²⁰⁶ MACKENSEN, 1938. 364. „Mein ganzes Denken und Handeln ist jetzt darauf gerichtet, die Truppen möglichst bald in die Heimat zu bringen.”

²⁰⁷ NÉMETH, 2001. 72.

²⁰⁸ ÁDÁM-ORMOS, 1999. 10.

²⁰⁹ TREITSCHKE, 1938. 50.

²¹⁰ ÁDÁM-ORMOS, 1999. 17.; LUYKEN, 1920. 32.

a compiègne-i fegyverszünet 11. és 12. bekezdése előírta a keleti fronton tartózkodó német csapatok hazatérési kötelezettségét, ugyanakkor ezt nem kötötte időkorláthoz, így kontradikció keletkezett a különböző frontokon kötött fegyverszünetek között.²¹¹ Később ezt a szituációt az antant úgy kívánta orvosolni, hogy nem tekintette érvényesnek a compiègne-i fegyverszünet előírásait a Mackensen-seregcsoportra.

Mackensen már ekkor megígérte katonáinak, hogy „közületek csak az utolsókkal fogok hazaindulni.”²¹² A visszavonulás nem csak Mackensennek jelentett óriási problémát, hanem az antanttal együttműködni kívánó Károlyi Mihály helyzetét is megnehezítette. A miniszterelnök nem rendelkezett a német hadsereg lefegyverzéséhez szükséges erővel, ugyanakkor nem támogathatta az egykori szövetségest sem.²¹³ A Horthy-korszak idején természetesen más gondolatmenet szerint magyarázták Károlyi magatartását: „Ettől a hadseregtől [Mackensenétől] ép úgy féltette a »magyar kormány« a jogtalan uralmát, mint az Antanttól. Félt, hogy a meg nem mértelyezett német csapatok rendet teremthetnek Magyarországon és akkor a bűnös »nemzeti tanács« és a katonai- és munkástanácsok »forradalmi vívmányait« elsöpörte volna az öntudatra ébredő magyar faj.”²¹⁴

A belgrádi katonai konvenció alapján Mackensen lefegyverzését a balkáni francia hadseregnek kellett volna végrehajtania; Henrys és Franchet d'Espèrey tábornokok november közepén nem kis részben a visszavonuló németek internálása miatt szorgalmazták Magyarország teljes megszállását.²¹⁵ A franciák azonban tétlenül szemlélték a német egységek visszavonulását, még diplomáciai nyomást sem gyakoroltak a magyar kormányra amiatt, hogy október 31-én Egon Franz von Fürstenberg-Stammheim főkonzul révén megállapodást írt alá Németországgal: eszerint Berlin minden egyes katonavonatrért cserébe négy vonat szemet küldött Magyarországra.²¹⁶

A francia diplomácia ugyanakkor kárhözta Károlyit amiatt, hogy nem lépett fel a visszavonuló németekkel szemben. A magyar miniszterelnök válasza mindig ugyanaz volt: a Mackensenrel való küzdelemhez nem állt rendelkezésére a megfelelő erő.²¹⁷ A német tábornagy eközben tárgyalásokkal

²¹¹ LUYKEN, 1920. 40.

²¹² TREITSCHKE, 1938. 45. „Erst mit den letzten von Euch werde ich selbst mich heimwärts wenden.”

²¹³ ORMOS, 1983. 65.

²¹⁴ BARKÓCZY-KLOPSCH, 1923. 17.

²¹⁵ ORMOS, 1983. 88.

²¹⁶ NÉMETH, 2001. 69.

²¹⁷ ORMOS, 1983. 95.

húzta az időt, és ugyan december 1-jén kötelezettséget vállalt, hogy az Alföldön csapatai leteszik a fegyvert, és hadifogolytáborba vonulnak, berlini utasítások alapján tovább folytatta a visszavonulást. A németek a gazdasági kapcsolatok teljes bojkottjával fenyegették meg Károlyit, így december 9-re a visszavonuló hadsereg több mint fele német földön volt, 16-án – Mackensen internálásakor – pedig közel 80%-a.

A december 16-i Károlyi–Mackensen-találkozó jól illusztrálja az akkor egy hónapos (nép)közvélemény válságos helyzetét. Károlyi Vix alezredes révén értesült a francia kormány szándékáról, vagyis Mackensen internálásáról.²¹⁸ Mivel ekkor már csak a német csapatok töredéke állomásozott az országban, Károlyi nem utasíthatta vissza a kérést. A Nagyváradról Pápára tartó tábornagy vonatát Ferencvárosnál állították meg a magyar katonák, hogy tárgyalásra az Országházba vigyék Mackensent. A találkozó feszült légkörben zajlott, a későbbi feljegyzéseiben a tábornagy igen negatív hangon nyilatkozott a közvélemény miniszterelnökéről, véleménye szerint Károlyi nem rendelkezett egy állam irányításához szükséges karizmával.²¹⁹ Amikor a magyar vezetők közölték Mackensenrel, hogy az antant követelése miatt őrizetbe kell venniük, az addig nyugodt tábornagy dührohamot kapott, és a következőket mondta: „Ez a megáldozó bálnászmód Magyarország köszönete azért, hogy az országot háromszor mentettem meg ellenséges inváziótól.”²²⁰

Végül Mackensen beleegyezett, hogy a magyar miniszterelnök nagybátyjának – Károlyi Lászlónak – főt kastélyába internálják. A szakirodalomban felmerül, hogy Mackensen előzetes megállapodás alapján vonult internálásba, mivel több forrás is arra utal, mintha maga kereste volna a vezéráldozat lehetőségét.²²¹ Véleményünk szerint Mackensen nem tudott Károlyi december 16-i terveiről, a főt internálásba való beleegyezésében viszont valóban a hadsereg maradáknak megmentése vezethette. Nem indokolja az előzetes megállapodás létét az a tény sem, hogy miután a tábornagyot az Újvidék közelében fekvő Futakra internálták a franciák, hevesen tiltakozva azt írta Franchet d'Espèreynek, hogy „szabad akaratomból adtam meg magam a magyar kormánnyal kötött egyezmény alapján, amelyet a budapesti francia misszió is jóváhagyott.”²²² Mindebből

²¹⁸ ORMOS, 1983. 98.

²¹⁹ MACKENSEN, 1938. 373.

²²⁰ BARKÓCZY-KLOPSCH, 1923. 36. „Diese erniedrigende Behandlung ist Ungarns Dank dafür, dass ich das Land dreimal vor feindlicher Invasion rettete.”

²²¹ ORMOS, 1983. 99–100.

²²² ORMOS, 1983. 100.

azonban nem következik az, hogy Mackensen a Károlyival kötött előzetes megállapodás felrúgását nehezményezte volna, pusztán a francia internálást és annak helyszínét kifogásolta.

A franciák azért szánták el magukat az internálásra, mert Mackensen szökésétől tartottak. Korábban ugyanis a tábornagy kijelentette, hogy ő lesz az utolsó internált a háborúban, amennyiben hadserege hazatérhet, a francia katonai misszió pedig december 29-re prognosztizálta az utolsó német katona távozását Magyarországról. Ezért december 31-én két századnyi lovas szpáhi vette át Mackensen őrzését, majd Rudolf Chotek gróf futaki kastélyába szállították a foglyot.²²³ Clemenceau táviratban gratulált Franchet d'Espèreynek a sikeres akcióhoz, miközben január 3-án az utolsó német katona is elhagyta Magyarországot,²²⁴ így a hadseregcsoport, Mackensen és törzskara, valamint néhány ezer – még Brassóban – internált katonakivételével hazatért. A fegyvertényt a tábornagy így értékelte: „a siker áldozata én vagyok és a főparancsnokság velem lévő egyharmada.”²²⁵ A futaki internálás idején is többször foglalkozott Mackensen a vereség okaival: ekkor már főleg magát a német népet okolta az összeomlásáért.²²⁶ Míg a tábornagy délvidéki száműzetésben élt, hadseregének sikeres visszavonulása tovább borzolta az antant katonai, diplomáciai köreinek idegeit. Bár hivatalosan nem fegyverezték le a német katonaságot, logisztikai és cserkekereskedelmi megfontolásokból mégis Magyarországon maradt a tüzérségi eszközök és egyéb fegyverek jelentős része. A franciák ezzel szemben mindössze 40 löveget, 174 géppuskát, 1700 puskát és egymillió löszert szereztek meg a hadseregcsoport fegyverzetéből.²²⁷ A Magyarországon maradt fegyverállomány később fontos gerincét képezte a Vörös Hadsereg erejének, amely tényről 1919 júniusában Orlando olasz miniszterelnök, valamint a Szövetséges és Társult Hatalmak Legfelső Tanácsa júliusi jelentése is említést tett.²²⁸

Június 30-án, a versailles-i békeszerződés aláírása után két nappal, Mackensen elküldte leszerelési kérelmét Berlinbe.²²⁹ Mint ahogy az sok más német katona esetében is történt, a tábornagy internálása a békekötéssel nem ért véget, Mackensent 1919 szeptemberében Szalonikiba szállították. Itt ötven szenezáli

²²³ ORMOS, 1983. 102.

²²⁴ BARKÓCZY-KLOPSCH, 1923. 29–30.

²²⁵ NÉMETH, 2001. 78.

²²⁶ MACKENSEN, 1938. 382.

²²⁷ SCHWARZMÜLLER, 2001. 171.

²²⁸ ÁDÁM-ORMOS, 1999. 308., 317.

²²⁹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 176.

katona látta el az őrseget, és az internáltak jóval rosszabb körülmények között éltek, mint Futakon. A görögországi utaztatás pontos okát nem ismerjük, a Mackensen környezetében lévő Luyken százados magyarázata, miszerint a malária sújtotta kikötővárosban ezzel a betegséggel akarták megfertőzni és megölni a tábornagyot, valószínűtlennek tűnik.²³⁰ Realisabb az a feltevés, amely szerint a franciák eredetileg tengeri úton küldték volna haza a tábornagyot, de elképzelhető, hogy pusztán a megalázás szándéka vezette őket, mivel Szaloniki gyakran jelent meg a német propagandában a háború idején a világ egyik legnagyobb hadifogoly-táboraként, gúnyosan utalva ezzel az antant hídfőállás beszorított helyzetére.²³¹

Végül a franciák november végére teremtették meg Mackensen hazautazásának feltételeit. A hazautazás vasúton történt, így a tábornagy több mint egy évvel a háború vége után, 1919. december 2-án, Passaunál térhetett haza. Útközben – rövid időre – Budapesten is megállt Mackensen vonata, ezalatt Horthy Miklós üdvözlét küldte a tábornagnak, egyben kifejezte sajnálatát Károlyi Mackensenrel szemben tanúsított „szégyenletes viselkedése” miatt.²³² A magyar állam a Mackensen-hadseregétől elvett hadfelszerelés kompenzációjaként 1923-ban 27 677 693 koronát fizetett Németországnak,²³³ ugyanakkor a felpörgött infláció miatt ez az összeg csak töredékét fedezte az elkobzott hadianyag és a személyes ingóságok tényleges értékének. A hazatérő tábornagy révén tovább erősödött a veretlen német hadsereg képzete, amint azt a *Münchener Tageblatt* egyik, december 5-i cikke is kifejezte: az ellenség, ahogy Mackensent és a hadseregét sem, úgy az egész német népet sem győzte le.²³⁴

Mackensen életpályája 1945-ig

Mackensen, hazatérését követően, azokhoz a császárhű körökhöz kötődött, amelyek Németország romlásának legfőbb okát II. Vilmos 1918. november 9-i lemondásában látták. Legfontosabb politikai ellenfeleiknek a szociáldemokratákat, illetve a kommunistákat tekintették, emellett tovább fokozódott antiszemitizmusuk. Jól jellemezte ezt a helyzetet a száműzött

²³⁰ LUYKEN, 1920. 88–89.

²³¹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 177.

²³² MACKENSEN, 1938. 389.

²³³ NÉMETH, 2001. 79.

²³⁴ SCHWARZMÜLLER, 2001. 179. „Unbesiegt sind Männer wie Mackensen und seine Armesgeblieben, unbesiegt vom Feinde das ganze deutsche Volk.”

császár Mackensenhez intézett egyik 1919. decemberi levele, amelyben a zsidóságot „a német tölgyfán lévő mérgezőgombához” hasonlította, továbbá hitet tett amellett, hogy egyetlen német sem nyugszik addig, amíg „a német földről el nem pusztítják és ki nem irtják ezeket a parazitákat.”²³⁵ Ez a szemlélet nem kis mértékben járult hozzá ahhoz, hogy a volt császári hadsereg több magas rangú tisztje lett nemzetiszocialista szimpatizáns. Maga a tábornagy visszavonultan élt, ahogy ezt 75. születésnapján a *Deutsche Tageszeitung* is megállapította.²³⁶ Minthogy Danzig független városállam lett, Mackensen a Stettin közelében fekvő Falkenwaldban telepedett le.

1920-ban a szövetségesek közzétették az általuk háborús bűnösnek tartott személyek listáját; ezen a 895 név között Mackensent is feltüntették. Ugyanebben az évben a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Románia is kérte a tábornagy kiadatását, amelyre nem került sor.²³⁷ Foch marsallhoz hasonlóan a német tábornagy is úgy gondolta, hogy a béke igazából csak fegyverszünet, mert „a harmincéves háborúban is teltek el évek, amelyekben a fegyverek csaknem elcsendesedtek.”²³⁸ A húszas évek elejének ingatag politikai helyzete ismét az erős központi hatalom iránti vágyat erősítette az idős tábornagyban. Szinte kétségbeesetten kérdezte egy 1923. novemberi levelében: „hol az az államférfi, aki meg fog menteni minket ebből az állami hanyatlásból?”²³⁹ Mackensen úgy látta, hogy a diktatúra az egyetlen lehetséges kiút ebből a helyzetből, példának tekintette Primo de Rivera Spanyolországát vagy Benito Mussolini Olaszországát. 1928-ban – keserűen kritizálva a weimari rendszert – úgy vélte, hogy a parlamentarizmus okozta feszültségek diktatúrához vezetnek.²⁴⁰ Ugyanakkor a húszas évek robbanásszerű technikai fejlődése egészen idegen maradt számára, így például jobban szeretett lovas kocsiival, mint autóval utazni. 1926 nyarán volt módja először meglátogatni a száműzött császárt, II. Vilmost a hollandiai Doornban, akihez – 1941-ben bekövetkezett haláláig – többször elutazott.

Mackensen számos félkatonai, hazafias szervezet tagja, tiszteletbeli elnöke volt.²⁴¹ Elsősorban az elszakított porosz területek visszacsatolásáért szállt síkra

²³⁵ SCHWARZMÜLLER, 2001. 181. „Kein Deutscher vergesse das je, und ruhe nicht bis diese Schmarotzer vom deutschen Boden vertilgt und ausgerottet sind! Dieser Giftpilz am deutschen Eichbaum!”

²³⁶ SCHWARZMÜLLER, 2001. 203.

²³⁷ SCHWARZMÜLLER, 2001. 183.

²³⁸ SCHWARZMÜLLER, 2001. 185.

²³⁹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 198.

²⁴⁰ SCHWARZMÜLLER, 2001. 225.

²⁴¹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 217.

a *Deutscher Ostmarkenverein* (DOV) tagjaként. Lübeckben és Danzigban ifjúsági egyesületek viselték nevét, mivel a tábornagy mindig nagy hangsúlyt fektetett a fiatalok hazafias nevelésére. Fontos és megbecsült tagja volt a világháborús veteránokat tömörítő Acélsisak (*Stahlhelm*) szövetségnek, valamint a Schlieffen Egyesületnek (*Schlieffen-Verein*) is. Természetesen állandó résztvevője volt a világháborús megemlékezéseknek, veteránálálkozoknak. A tábornagy 80. születésnapja méltán jelezte, hogy a gorlicei győztes népszerűsége nem kopott meg a háború óta, mivel mintegy 3000 gratuláló levelet kapott. A jeles alkalomból egykori bajtársai és tisztelői *Festschrift*-tel köszöntötték, a 65 oldalas emlékkönyv „a legnemesebb katonai erények példaképeként”²⁴² ünnepelte az idős tábornagyot. Még az egykori k. u. k. 10. huszárezred is küldött egy kisebb delegációt Mackensen köszöntésére. Az ezredutajdonos örömmel fogadta a huszárokat. A küldöttség vezetőjének, Kozma Miklósnak²⁴³ megköszönve a látogatást, jó egészségi állapotáról számoltatott be: „Elmesélheti otthon, hogy Isten segítségével 80-ik évemben erős és egészséges vagyok és remélem, hogy még jó néhány évem van élni. Hogy még ma is minden időjárásban lovagolok, hogy nem puhultam el és nálam minden rendben van.”²⁴⁴

A nemzetiszocialista diktatúra idején Mackensen ambivalens szerepet játszott Németországban. Egyfelől teljes mértékben támogatta a versailles-i békerendszer revíziója érdekében fellépő Adolf Hitler, másrészt a náci ideológia alapvetően idegen volt számára, mitöbb súlyosan sértette evangélikus vallásosságát. Mindemellett Hitler hatalomra kerülése után Mackensen politikai szerepe és befolyása megnőtt. Méltán jelezte ezt, hogy a porosz miniszterelnök – Hermann Göring – 1933. augusztus 26-án meghívta a tábornagyot a porosz Allamtanácsba (*Staatsrat*), mert hasznosítani kívánta Mackensen „békében és háborúban szerzett jelentős tapasztalatait Poroszország újjáépítésére.”²⁴⁵ Göring megszűntetve a Staatsrat korábbi parlamenti formáját, a testületet megbízható emberek alkotta tanácsadó szervvé alakította át. Mackensen elfogadta a felkérést, de legfontosabb feladata a nemzetiszocialista rendszerben a császári Németország korszakának megjelenítése volt: a náci rezsim általa is kívánta saját legitimációját erősíteni. A köznyelv emiatt szarkasztikusan „a Harmadik

²⁴² MACKENSEN, 1929. 49.

²⁴³ Kozma a magyar politikában fényes karriert futott be: 1935 és 1937 között belügyminiszter, 1940–1941-ben pedig Kárpátalja kormányzója volt.

²⁴⁴ MACKENSEN, 1930. 8.

²⁴⁵ SCHWARZMÜLLER, 2001. 274. „[...] großen Erfahrungen in Krieg und Frieden für den Wiederaufbau Preußens.”

Birodalom asztaldíszének” nevezte a tábornagyot, akinek reprezentációs szerepe 1934 – Hindenburg halála – után tovább növekedett. Ekkor ugyanis Mackensen lett a német császári hadsereg *doyenje*, sőt ő maradt az egyetlen rendszerhez hű császári tábornagy, mivel mind Albrecht von Württemberg herceg, mind Rupprecht von Bayern koronaherceg a Führer ellenfele volt.

Mackensen ugyanakkor nem volt a nemzetiszocialista rendszer feltétlen híve. Már 1933-ban, a zsidó polgárok diszkriminálásának kezdetén megállapította, hogy a zsidókat ki kellett rekeszteni abból a befolyásból, amelyet korábban a sajtóra és a művészet minden területére gyakoroltak, sőt a zsidó bírók számának korlátozását is indokoltak láttá. Ugyanakkor aggodott amiatt, hogy Németországban „az antiszemita szellemnek túlságosan szabad utat adtak.”²⁴⁶ Mackensen kapcsolatban állt a Hitvalló Egyház (*Bekennende Kirche*) több tagjával, akik elutasították a Hitlerrel való együttműködést. Amikor a mozgalom egyik leghíresebb tagját, Martin Niemöllert 1937-ben koncentrációs táborba internálták, kiszabadítása érdekében Mackensen aktív levelezésbe kezdett Göringgel. Niemöllert annak ellenére tartóztatták le, hogy az I. világháború ünnepeit tengeraltató-parancsnoka volt, és sikereiért a *Pour le Mérite*-tel tüntették ki.²⁴⁷ Mackensent, bár az evangélikus egyházzal szemben más politikát követő közösségben nem látott államellenes szándékokat, leginkább a Nagy Háború hőségének méltatlan letartóztatása háborította fel. A tábornagy még többször tett kísérletet a háborús veterán lelkes kiszabadítására, mindannyiszor eredménytelenül. Még Raeder nagytengernagy közbenjárása is kevésnek bizonyult, azután is, hogy a világháború kezdete után az internált Niemöllert felajánlotta szolgálatait a haditengerészetnek. Mackensen számára a nemzetiszocialista rendszer önfelszámoló jellege így nyilvánvalóvá válhatott.

Bár a tábornagy fontos szerepet játszott a náci propagandacélokban, bizalmas körökben az NSDAP több vezető tagjáról megvetően, becsmérlően nyilatkozott. A nemzetiszocialista ideológia fő teoretikusról, Alfred Rosenbergől például úgy vélekedett 1935-ben, hogy ő „a legveszélyesebb ember kultúránk számára a birodalmi vezér legközelebbi kíséretében.”²⁴⁸ Hasonlóan rossz véleménye volt az SS-ről, 1940 februárjában a német szárazföldi hadsereg főparancsnokához, Walther von Brauchitschhoz intézett levelében szót emelt a Lengyelországban az SS által elkövetett atrocitások ellen, mivel a német hadsereg becsületének

²⁴⁶ SCHWARZMÜLLER, 2001. 279. „[...] man hat dem antisemitischen Geist zu sehr freie Bahn gegeben.”

²⁴⁷ SCHWARZMÜLLER, 2001. 346.

²⁴⁸ SCHWARZMÜLLER, 2001. 303.

elvesztésétől tartott.²⁴⁹ Ezzel együtt maguk a nemzetiszocialista vezetők sem szimpatizáltak különösebben Mackensennel, például Goebbels 1942-ben, a naplójában arról írt, hogy az agg tábornagy hosszabb ideje a „keresztény egyházak nagyapjaként tevékenykedik”, ugyanakkor keveset ért a politikához; „Sajnos azonban személyiségének tekintélye miatt nem sokat tehetünk ellene.”²⁵⁰ Mackensen következetesen kitartott az életét addig meghatározó alapelvek mellett, így egy alkalommal diplomata fiát is megróttá, mert egy külügyminisztériumi fogadáson, vasárnap, halottak napján kellett megjelennie. Ebben – „orosz példa” alapján – a vasárnap hétköznapná tételezték.²⁵¹ Nem fogadta el a karlendítéssel kísért „Heil Hitler!” köszöntést sem; hivatalos rendezvényeken marsallbotjával fogadta a köszönéseket, magánemberként atyaián a „Jó napot, fiam!” üdvözlést alkalmazta.²⁵²

Mackensen ugyanakkor a Harmadik Birodalom anyagilag is megbecsült polgára volt. 1935. október 22-én egy 4000 holdas birtokot kapott Brüssowban,²⁵³ amely kiemelkedő jövedelmet biztosított a tábornagnak. Ugyanebben az évben Magyarországra látogatott, ahol a politikai elit szinte valamennyi tagjával találkozott. A meghívást abból az alkalomból kapta, hogy húsz évvel korábban lett a k. u. k. 10. huszárezred tulajdonosa. A májusi látogatás alkalmával Gömbös Gyula miniszterelnök diszvacsorát adott a tábornagy tiszteletére, Hóman Bálint kultuszminiszter pedig a Pázmány Péter Tudományegyetem díszdoktorává avatta,²⁵⁴ emellett később egy loversenypályát és 1936-ban egy utat is elneveztek róla Budapesten (ma Alsó Svábhegyi út). A pestszentlőrinci Szemeretelepen pedig – több más német, osztrák–magyar tábornokhoz hasonlóan – Mackensen nevét is viselte utca az 1920-as évek óta (ma Varga Katalin utca). Szintén ebben az évben lett a *Wehrmacht* 5. lovasezredének tulajdonosa.

Mackensen Hitler vértelen hódításait nagy örömmel fogadta, de tisztában volt azzal, hogy a háború kitörését nem lehet megakadályozni. Úgy értékelte, hogy a Harmadik Birodalom rosszabb helyzetből kezdheti meg a harcot, mint egykor a császári Németország, így kifejezetten tartott a háborútól.

²⁴⁹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 371.

²⁵⁰ SCHWARZMÜLLER, 2001. 349. „Leider kann man gegen ihn wegen der Seriosität seiner Persönlichkeit nicht viel unternehmen.”

²⁵¹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 339. „Wir fangen an, nach russischem Muster den Sonntag zum Alltag zu machen.”

²⁵² SCHWARZMÜLLER, 2001. 316.

²⁵³ SCHWARZMÜLLER, 2001. 315.

²⁵⁴ SCHWARZMÜLLER, 2001. 311–312., 321.

90. születésnapján fényes ünnepség keretében köszöntötték, amelyen a Führer személyesen fejezte ki jókívánságait. A *Völkischer Beobachter* a háborús propaganda fokozására használta fel az eseményt, amikor megemlékezett „a tisztikar kitűnő nevelőjének” ünnepéről.²⁵⁵ A következő évek német győzelmeit az agg tábornagy lelkesedéssel fogadta, ugyanakkor számos hadvezetési kérdésben nem értett egyet Hitlerrel, így hibának tartotta, hogy 1940. július 19-én – a franciaországi győzelem után – tizenkét (!) tábornokot léptettek elő tábornaggyá.²⁵⁶ Összehasonlításképp: a Német Császárság 48 éve alatt a tiszteletbeli kinevezésekkel együtt is csak negyvenen kaptak marsallbotot.

Népszerűsége ellenére Mackensen ekkorra már teljesen a periferiára szorult. Jól bizonyítja ezt Hitler szándéka, amikor a sztálingrádi katlanban lévő Paulust azért léptette elő tábornaggyá, mert korábban ilyen rangú német katona még nem esett fogságba. A Führer éppen Mackensen 1918–1919-es internálásáról feledkezett meg. Mackensen 1943-tól kezdve egyre több a bombázások miatt hajléktalanná vált családtagot fogadott be brüsszeli birtokára, akikhez a következő évben kelet-poroszországi menekültek csatlakoztak. Hajlott kora ellenére még mindig jó szervezőnek bizonyult gazdaságának irányításában és a menekültek ellátásában. A Führer elleni 1944. július 20-i merényletet elítélte, ugyanakkor korábbi tisztjét, akivel még 1901-ben ismerkedett meg, az összeesküvésben való részvétele miatt kivégezték. Mackensen keserűen tapasztalhatta, hogy a porosz katonacsapadékok sарjai sorra szorultak ki a hadvezetésből, és helyüket fanatikus, ám katonailag dilettáns náciak vették át. Mindezek ellenére a 95 éves tábornagy is a végsőkhöz való kitartásra, harcra buzdította a német ifjúságot.²⁵⁷ Ennek oka az újabb vereségtől való félelmen túl az is lehetett, hogy – jöllehet a nemzeti-szocialista rezsim több vezetőjével is kapcsolatban állt – több, a háborút érintő fontos kérdéstről nem volt tudomása. Így például leveleiben nyomát sem találhatjuk a holokausztal kapcsolatos kérdések említésének, elképzelhető, hogy – sok más némethoz hasonlóan – Mackensennek sem volt tudomása a tömeggyilkosságokról.²⁵⁸

Mackensen tehát a végsőkhöz kitartott a náci rezsim mellett, amely alatt két fia rendkívüli karriert futott be. Hans Georg az I. világháborúban II. Vilmos egyik fiának, August Wilhelm hercegnek volt adjutánsa. A háború után diplomáciai szolgálatba lépett, 1933 és 1937 között Budapesten követként dolgozott.

²⁵⁵ SCHWARZMÜLLER, 2001. 368.

²⁵⁶ SCHWARZMÜLLER, 2001. 377.

²⁵⁷ SCHWARZMÜLLER, 2001. 401.

²⁵⁸ SCHWARZMÜLLER, 2001. 391.

Ezután a külügyminisztérium államtitkára, majd 1938 és 1943 között olasz nagykövete lett. Olaszország kiugrása idején nézeteltérésbe keveredett Hitlerrel, ezért felmentették; francia hadifogságban halt meg 1947-ben. A kisebbik fiú – Eberhard von Mackensen – fényes katonai karriert futott be, a Szovjetunióban a III. páncélos hadtest parancsnoka, majd az Olaszországban küzdő 14. hadserreg vezetője lett – immár vezérezredesként. A háború után elítélték, a börtönből 1952-ben szabadult.

Az agg tábornagnak 1945 elején el kellett hagynia mindkét birtokát a közeledő Vörös Hadsereg miatt. Új tartózkodási helye az alsó-szászországi Burghorn bei Celle lett, ahol egy érdekes epizód jelentette meg Németország teljes összeomlását. 1945. március 8-án megjelent Erich von Manstein, Hitler kegyvesztett tábornagya, és találkozott Mackensennel. Mansteint őrizet alatt tartották, így a két világháború igen kiváló német tábornagyaiknak beszélgetését szemlélők számára az ország bukása nyilvánvalóvá vált.²⁵⁹ Mackensen, bár ártatlannak érezte magát, mégis tartott attól a háború után, hogy Nürnbergbe akár csak tanúként is beidézik. Rettegett attól is, hogy esetleg a szovjet megszállási zónába küldik, de egyik féltelme sem valósult meg, mivel 1945. november 8-án – 96 éves korában – meghalt.

Temetésén az amerikai megszálló hatóság nem engedélyezte, hogy a megszerzett érdemrendeket, kitüntetésekét közszemlére téve történjen a ceremónia. Mackensen, aki a világháború közepén még attól félt, hogy nem fogja látni az újabb háború következményeit, keserűen állapíthatta meg, hogy az egységes Németország, amelyért még 1870–71-ben maga is harcolt, megsemmisült. Halálával egyszersmind népszerűsége, ismertsége is erősen megcsappant, és ez a folyamat egyre erősödött a háború vége óta. Ennek egyik legfőbb jele az volt, hogy Berlinben 1985-ben nyugat-berlini Schöneberg kerület vezetése megváltoztatta annak az utcának a nevét, amely 1934 óta Mackensen Straßeként szerepelt a térképeken. Okként azt nevezték meg, hogy a tábornagy a nemzetiszocialisták cégére és üttörője volt.²⁶⁰ Emellett azonban Paderbornban, Pforzheimban, Regensburgban és Wuppertalban vagy díszpolgárként, vagy utcanevéként megőrizték a tábornagy emlékét, így elmondható, hogy éles vita kíséri Mackensen megítélését. Paradox módon a német tábornagy reputációja leginkább a nemzetiszocialista időszakban játszott szerepe miatt sérült, pedig ekkorra már nem rendelkezett jelentős befolyással az eseményekre.

²⁵⁹ SCHWARZMÜLLER, 2001. 406.

²⁶⁰ SCHWARZMÜLLER, 2001. 12.

Sorsának, megítélésének alakulása ebben a tekintetben hét évvel fiatalabb kortársa, Pétaín francia marsall helyzetét idézi föl, aki az I. világháború ünnepelt „verduni hőseiből” vált a megszállókkal kollaboráló árulóvá. Mackensen I. világháborús szerepének vizsgálatakor észrevehettük, hogy – számos kortársához hasonlóan – szinte vakon engedelmeskedett az imperializmus politikai törekvéseinek, miközben mindennemű felelősséget az ellenségre hárított. Ebből a magatartásból egyenesen következett az a politikai szerep, amelyre a náci idős korában kárhoztatták. E módon August von Mackensen rendkívüli életpályájának állomásai fontos figyelemztetéssel szolgálnak a posztindusztriális korszak embere számára is: amennyiben az individuum nem tart ki egyéni gondolatait, értékeit mellett, sorsa szükségszerűen katasztrófába torkollik.

Bibliográfia

ÁDÁM-ORMOS

- 1999 Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1919. Szerk.: ÁDÁM Magda – ORMOS Mária. Budapest, 1999.

BARKÓCZY-KLOPSCH

- 1923 BARKÓCZY-KLOPSCH Béla: Mackensen vezértábornagy hadseregének átvonulása Magyarországon az összeomlás után. Budapest, 1923. (A Kis Akadémia könyvtára, 43.)

BERGHAUS

- 1916 BERGHAUS, Erwin: Vier Monate mit Mackensen. Von Tarnow-Gorlice bis Brest-Litowsk. Stuttgart, 1916.

Deutschland

- 1970 Deutschland im ersten Weltkrieg. Januar 1915 bis Oktober 1917. Hrsg.: GUTSCHE, Willibald. Aufl. 2. Bd. 2. Berlin, 1970.

FÖRSTER

- 1915 FÖRSTER, Richard: Mit Hindenburg und Mackensen in Russisch Polen. Leipzig, 1915.

GALÁNTAI

- 1974 GALÁNTAI József: Magyarország az első világháborúban. 1914–1918. Budapest, 1974.

1980

GEML

- 1916 GALÁNTAI József: Az első világháború. Budapest, 1980.

JULIER

- 1933 GEML József: Mackensen Temesvárott. Temesvár, 1916.

KOC SIS

- 2001 JULIER Ferenc: 1914–1918. A világháború magyar szemmel. Budapest, 1933. (A Magyar Szemle könyvei, 7.)

KOLSHORN

- 1916 KOC SIS András: A k. u. k. hadsereg az első világháborúban. (Tények, vélemények). Budapest, 2001. (PhD értekezés)

1916

LANG E

- 1935 KOLSHORN, Otto: Unser Mackensen. Ein Lebens- und Charakterbild. Aufl. 6. Berlin, 1916.

LANG E, Carl: Generalfeldmarschall von Mackensen. Ein Bild seines Lebens. Berlin, 1935. (Schliessen-Bücherei. Geist von Potsdam, 10.)

LUYKEN

- 1920 LUYKEN, Max: *Generalfeldmarschall von Mackensen. Von Bukarest bis Saloniki*. München, 1920.

MACKENSEN

- 1929 *Feldmarschall v. Mackensen. Eine Festschrift zu seinem 80. Geburtstag*. Hrsg.: NOLTE, Herbert. Berlin, 1929.
- 1930 *Mackensen vezértábornagy 80. születésnapjának ünneplése Berlinben, 1929. december 10.* Budapest, 1930.
- 1938 *Mackensen. Briefe und Aufzeichnungen des Generalfeldmarschalls aus Krieg und Frieden*. Bearb.: FOERSTER, Wolfgang. Leipzig, 1938.

MACKSEY

- 1984 MACKSEY, Kenneth: Tannenbergről. The First Battle of Warsaw. In: *World War I*. Ed.: YOUNG, Brigadier Peter. Vol. 1. New York etc., 1984. 229–245., 306–312.

NÉMETH

- 2001 NÉMETH István: A Mackensen-hadsereg hazatérése (1918–1919). In: „Emberek és eszmék...”. *Tanulmánykötet Vadász Sándor 70. születésnapjára*. Szerk.: GEBEL Sándor. Eger, 2001. 69–81.

ORMOS

- 1983 ORMOS Mária: *Padovától Trianonig 1918–1920*. Budapest, 1983.

RENNER

- 1915 RENNER, Wilhelm: *Feldmarschall von Mackensen. Ein Lebens- und Charakterbild*. Berlin, 1915.

SCHWARZMÜLLER

- 2001 SCHWARZMÜLLER, Theo: *Zwischen Kaiser und „Führer”. Generalfeldmarschall August von Mackensen. Eine politische Biographie*. München, 2001.

STONE

- 1984 STONE, Norman: The Collapse of Rumania. In: *World War I. 1916–1917*. Ed.: YOUNG, Brigadier Peter. Vol. 6. New York etc., 1984. 1715–1723.

SZIJJ-RAVASZ

- 2000 *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Főszerk.: SZIJJ Jolán. Szerk.: RAVASZ István. Budapest, 2000.

TREITSCHKE

- 1938 TREITSCHKE, Curt: *Der Rückmarsch aus Rumänien. Mit der Mackensen-Armee vom Sereth durch Siebenbürgen nach Sachsen*. Dresden, 1938.

Zusammenfassung

Ligeti, Dávid Ádám: Mackensen im Ersten Weltkrieg

Fordította: Kovácsik Antal

Generalfeldmarschall August von Mackensen (1849–1945) war einer der erfolgreichsten militärischen Leiter des Ersten Weltkrieges. Der Veteran des preußisch-französischen Krieges von 1870–1871 wurde schon in der Zeit der *Belle Époque* zum General der Kavallerie ernannt, und als Kommandierender General des XVII. Armeekorps kämpfte er ab August 1914 an der Ostfront. Er war am Sieg von Tannenbergr beteiligt, dann betätigte er sich – nunmehr als Oberbefehlshaber – auf dem Gebiet des heutigen Polens. Im Mai 1915 errang das vereinigte deutsch–österreichisch–ungarische Heer unter seiner Führung den Durchbruch von Gorlice (Görlitz), in dessen Folge das zarische Russland den Großteil seiner polnischen Territorien verlor. Im Herbst 1915 zwang Mackensen auch Serbien auf die Knie, und hielt bis Sommer 1916 die Balkanfront. Nach der rumänischen Kriegserklärung nahm der Generalfeldmarschall im Dezember 1916 Bukarest ein, dann kämpfte er bis zum Abschließen des rumänischen Waffenstillstands in Moldawien und war als Militärgouverneur in den besetzten Gebieten Rumäniens tätig. Am Ende des Krieges führte er seine Truppen mit Erfolg nach Deutschland zurück, wurde selbst aber interniert und konnte erst Ende 1919 heimkehren. Nach Hindenburgs Tod (1934) wurde Mackensen *Doyen* der deutschen Marschälle und überlebte auch den neuen Weltkrieg. Er starb Ende 1945.

An der Ostfront kämpfend konnte Mackensen leichter Erfolge erzielen als die an anderen Frontabschnitten wirkenden Marschälle. Die serbischen und rumänischen Armeen waren wegen ihrer Ausrüstung und ihres Präsenzstandes keine gleichrangigen Gegner des deutschen Kriegsapparats, und ab 1915 hatte auch das russische Heer gravierende Nachschubprobleme. Die größten Waffentaten des kaiserlichen Deutschlands sind mit dem Namen Mackensens

verbunden, und sogar der Sturz des Zaren geht indirekt auf seine Feldzüge zurück. Seine Tragödie lag darin, dass er selbst zwar auf den Schlachtfeldern unbesiegbar blieb, sein Vaterland den Großen Krieg jedoch verlor – so musste auch der Feldmarschall das traurige Schicksal Deutschlands teilen. Mit der Untersuchung von Mackensens Rolle können unsere Kenntnisse über den Ersten Weltkrieg nuanciert werden.

MARSAI VIKTOR

Daidalosz visszatér Az 1941-es krétai csata

Adalékok egy hadművelethez a német hadviselési és harcászati mód tükrében

Bevezetés

1941. május 20-án a Harmadik Birodalom elitjének tartott 7. ejtőernyős-hadosztály ezredei a Merkúr hadművelet keretében lerohanták a Kréta szigetét védelmező brit nemzetközösségi és görög csapatokat. A történelemben ez volt az első olyan invázió, amelynek során az ejtőernyősöknek egyéb fegyvernemek támogatása nélkül, pusztán saját erejükre és a légi támogatásra támaszkodva kellett hadászati győzelmet aratniuk a háború további folyása szempontjából döntő jelentőségű összecsapásban. Norvégiában és Franciaországban az ejtőernyősök mindig számíthattak az előbb-utóbb megérkező és őket felszabadító páncélos ékekre és/vagy gyalogságra, végső esetben pedig – a hadászati méretű bevetések esetében (mint Hollandiában a Moerdijk és Dordrecht melletti hidak és körzetük lerohanásakor) – a visszavonulásra. Kréta esetében azonban – miután a brit flotta megműsította a tenger felől érkező csapattestek célba juttatását – az ejtőernyősöknek maguknak kellett egy olyan pontot (egy repteret) elfoglalniuk és biztosítaniuk, amelyen keresztül saját ellátásukat és az erősítés megérkezését megszervezhették. Amennyiben ezt nem sikerült volna megvalósítaniuk, a fentebbi körülmények miatt a biztos pusztulás várt volna rájuk.¹ Noha másfél hetes harcok árán a sziget német kézre került, a hatalmas veszteségek miatt Adolf Hitler soha többé nem engedélyezte az ejtőernyős vadászok, a *Fallschirmjäger*ek nagyszabású légi bevetését, annak ellenére, hogy később több új hadosztály is alakult, és több vezető

¹ A krétai csata kegyetlenségét és az ejtőernyősök benne tanúsított kivételes elszántságát ez a tényező is indokolhatta, ugyanis a ntosok itt valóban csak a halál, a méltatlan fogság vagy a győzelem között választhattak. Lásd McNAB, 2000. 50–54; KEEGAN, 2003. 292.